

Juridiska Institutionen
Handelshögskolan
vid Göteborgs Universitet

Tillämpade studier
20 poäng

Ersättning för framtida inkomstbortfall vid personskador gällande barn och ungdomar.

Författare:
Caterina Franceschi
Handledare:
Filip Bladini
Göteborg 15 juni 2007

Sammanfattning

Ersättningen för personskador regleras i skadeståndslagen vilket innebär att ersättningen bestäms enligt skadeståndsrättsliga principer i varje skadefall för sig. Beräkningen sker därmed på individuella grunder. Inom delarna sveda och värk samt lyte och men finns tydliga hjälptabeller som utges av Trafikskadenämnden. Kostnadsersättningar utbetalas mot kvitton. När däremot framtida inkomstbortfall ska beräknas används differensmetoden. Differensmetoden bygger på mellanskillnaden av den skadelidandes inkomst som oskadad och den skadelidandes inkomst efter skadan. Denna beräkning är relativt lätt gällande personer i arbetsför ålder och med arbete men mycket svårare för barn eftersom barn aldrig har varit yrkesverksamma.

När det gäller beräkning av framtida inkomstbortfall gällande barn, har det varit tydligt från lagstiftarens sida att det inte ska förekomma några beräkningar utifrån den sociala närmiljön och inte utifrån ett socialgruppstänkande. Trots dessa skrivningar har riksdagen valt att inte ändra på lagstiftningen utan har utgått från att rättstillämpningen ska hantera frågan.

Trots tydliga riktlinjer och trots den i många stycken aktiva debatten under de senaste 30 åren finns emellertid detta tankesätt kvar i yttrande från TSN. Det leder till att försäkringsbolagen följer nämndens yttrande då dessa har en normerande verkan. Detta leder till att om två barn skadas i samma trafikolycka kan de få två helt olika ersättningar. Dessa kommer att påverka barnen resten av deras liv. Det får konsekvenser i hela samhället och leder till att då TSN inte följer riksdagens intentioner gör inte heller försäkringsbolagen det, vilket är till stor nackdel för många skadade barn.

Trafikskadenämnden har kanske försökt att följa propositionerna men har vid ett antal ärenden vägt in barnets sociala närmiljö vid beräkningen av ersättningen för framtida inkomstbortfall. I de flesta fall som jag har tagit del av har det en schablon tillämpats som ligger mellan 200 000 och 220 000 kr/år för inkomstbortfall. Det finns också fall där TSN tittar på vilken utbildningsnivå som barnets föräldrar och syskon har, dessa fall kallas ”barn med karriäreffekt”. I

majoriteten av barnärendena görs beräkningen av ersättningen för framtida inkomstbortfall utifrån barnet egna framtidutsikter och förutsättningar. Men i ett antal barnärenden görs beräkningen av framtida inkomstbortfall utifrån föräldrarnas utbildningsnivå. Det leder till att ”akademikerbarn” får mer i ersättning än ”arbetarbarn” även om barnen var mycket små när de skadades. Det har inte varit lagstiftarens vilja.

Om barnet är äldre när skadan uppkommer, uppstår inte problemet lika tydligt eftersom barnet då har påbörjat någon utbildning och själv har en åsikt angående sin yrkeskarriär.

Whiplashkommissionen, som är en utredning betald av de fyra största försäkringsbolagen i Sverige, tog fram tre alternativ för att införa fler schabloner inom skadeståndsrätten. Ett var att via lagstiftningen införa schabloner. Kommissionen tog inte upp frågan kring ersättning för barn vid inkomstbortfall, då den ansåg att det redan finns riktlinjer inom detta området och att dessa bygger på en genomsnittsinkomst i Sverige.

Den största fördelen med schabloner är att den orättvisa beräkningen av ersättning för framtida inkomstbortfall försvinna och alla barn skulle oavsett bakgrund får en rimlig ersättning och en bättre möjlighet att själva försörja sig under resten av sina liv. Schabloner skulle också leda till snabbare och effektivare handläggning då ett ärende inte behöver bli liggande för att vänta på den slutgiltiga bedömningen tills barnet är vuxet. Schabloner skulle troligen också uppfattas som mer rättssäkra och förutsebara då både försäkringsbolagen och barnen skulle veta hur stora belopp som de skulle kunna förvänta sig.

Det finns dock också nackdelar med schabloner. Den största och kanske tydligaste är att schabloner skulle gå mot den svenska rättstraditionen gällande skadeståndsrätt, då denna bygger på en individuell bedömning i varje enskilt fall. Den andra är att de kan upplevas oflexibla och orättvisa om de inte är förankrade i det allmänna rättsmedvetandet.

Sverige skulle kunna välja att följa Norge och Danmark och införa schabloner för framtida inkomstbortfall gällande barn som skulle utgå från den medicinska invaliditeten och därmed lämna den individuella prövningen. Även

om schablonerna är omdiskuterade i Norge och Danmark finns det fördelar eftersom schabloner innebär en bättre förutsebarhet för både den skadelidande och försäkringsbolaget.

Ett förslag skulle kunna vara att införa schabloner för beräkning av framtida inkomstbortfall för barn under 18 år. Förändringen skulle leda till att gissningarna försvann och att det skulle finnas en förutsebarhet för de skadelidande som för försäkringsbolagen. Att dra gränsen vid 18 år kan vara rimligt då barnet efter 18 år är myndigt och då har en bättre kännedom om sitt framtida yrkesliv.

För att schabloner för barn mellan 0-18 år ska få genomslagskraft inom skadeståndsrätten är det troligt att en lagändring behövs eftersom TSN fortfarande tar hänsyn till familjeförhållanden trots den tydliga markeringen från lagstiftaren.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	2
Förkortningar.....	7
1 Inledning.....	8
1.1 Bakgrund.....	8
1.2 Syfte och problemformulering.....	9
1.3 Metod och material.....	10
1.4 Disposition.....	10
1.5 Avgränsningar.....	11
2 Ersättning vid personskada allmänt.....	11
2.1 Inledning.....	11
2.2 Vad är en personskada.....	12
2.3 Skadeståndets bestämmande.....	12
2.4 Ersättning för framtida inkomstbortfall.....	15
2.4.1 Differensmetoden och nettometoden.....	15
2.5 Omprövning av skadestånd gällande framtida inkomstbortfall.....	17
3 Trafikskadenämnden.....	18
3.1 Inledning.....	18
3.2 Trafikskadenämnden verksamhet.....	18
3.3 Trafikskadenämndens handläggning.....	19
3.4 Trafikskadenämndens praxis.....	20
3.5 Trafikskadenämnden som rättsbildare.....	24
4 Ersättning vid personskada gällande barn.....	27
4.1 Inledning.....	27

4.2 Ersättningar till barn och ungdomar.....	27
4.3 Ersättning för framtida inkomstbortfall.....	28
4.4 Praktisk tillämpning av skadeståndets bestämmande.....	32
5 Är schabloner en bättre lösning?.....	33
5.1 Inledning.....	33
5.2 Fördelar med schabloner.....	35
5.3 Nackdelar med schabloner.....	38
5.4 Avslutning.....	38
6 Jämförelse med andra länder.....	39
6.1 Inledning.....	39
6.2 Norge.....	39
6.3 Danmark.....	41
6.4 Finland.....	42
6.5 Italien.....	44
6.6 Avslutning.....	45
7 Slutsatser.....	46
Källor.....	51

Förkortningar

AFL	Lag (1962:381) om allmän försäkring
cc	Codice Civile
Dnr	Diarienummer
FI	Finansinspektionen
G	Folketrygdens grundbelopp (basbelopp)
NJA	Nytt juridiskt arkiv
NTF	Nordisk Försäkringstidskrift
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
SCB	Statistiska Centralbyrån
SIKA	Statens institut för kommunikationsanalys
SkI	Skadeserstatningsloven (Norges Skadeståndslag)
SkL	Skadeståndslagen (1972:207)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TFF	Trafikförsäkringsföreningen
TrSkN	Trafikskadenämnden i Finland
TsL	Trafikskadelagen (1975:1410)
TSN	Trafikskadenämnden

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Under drygt 30 år har det diskuterats hur beräkningen av framtida inkomstbortfall för barn och ungdomar ska beräknas. Den stora frågan har varit om barnen sociala närmiljö d.v.s. föräldrars utbildningsnivå och inkomstnivå ska påverka beräkningen eller inte. Jag har valt att beskriva denna problematik utifrån barn och ungdomar som skadats och som efter olyckan inte kan arbeta för sin försörjning. De olyckor som jag valt att studera är trafikolyckor då trafikskadeersättningen är normerande inom personskadeersättningen.

Under 2005 inträffade 18 094 trafikolyckor med personskador där 440 personer dog, 3915 skadades svårt och 22 544 skadades lindrigt.¹ Under 2005 skadades 4 263 barn från 0 till 17 år i trafiken.² Av dessa barn skadades 598 från 0 till 17 år svårt.³ Även bland de svårt skadade är det inte alla skador som leder till invaliditet utan de flesta kommer att kunna leva ett normalt liv. Även om det handlar om ett fåtal drabbade, är skadeståndet för dessa barn mycket viktigt för deras livskvalitet och fortsatta livsföring. Speciellt hårt drabbade är barn som under sitt fortsatta liv inte kommer att kunna arbeta alls eller kanske bara delvis.

När barn skadas svårt drabbar det inte bara barnen fysiskt med livslånga besvär utan också ekonomiskt. När ett barn skadas tidigt i livet och därmed inte kommer att kunna arbeta under sitt liv är försörjningen det område som är det viktigaste. Barnet får då skadestånd för framtida inkomstbortfall och det ska spegla vad barnet skulle ha tjänat som oskadad. Detta regleras i trafikskadelagens 9§ som hänvisar till skadeståndslagens 5 kap 1§. Skadeståndslagen reglerar inte bara trafikskador utan alla typer av personskador.

Regleringen inom skadeståndslagen innebär att två personer som skadar sig i samma olycka kan få två olika stora ersättningar även om deras skador är exakt likadana. Skälet är att skadeståndet bygger på hur situationen var innan skadan. Den grundläggande principen inom skadeståndsrätten är att den som

1 SIKA, Vägtrafikskador 2005 s. 8

2 A.a. s. 31

3 A.a. s. 35

skadas ska genom skadeståndet försättas i samma ekonomiska läge som om skadan inte hade inträffat. De skillnader som fanns före skadan kommer därför också att återspeglas i skadeståndet. De olikheter som finns i samhället ska avspeglas i skadeståndet och skadeståndet ska inte användas som ett instrument för att åstadkomma full ekonomisk och social rättvisa.⁴ För arbetande vuxna blir en jämförelse mellan inkomster före och efter en skada lätt, men att göra samma jämförelse för ett barn är svårare. Det kan vara svårt att sja om barnets framtida liv och förutsättningar till inkomst då de inte har varit yrkesverksamma.

När två barn skadar sig i samma olycka får de med stor säkerhet inte samma ersättning. Ersättningen för framtida inkomstbortfall ska beräknas utifrån barnet förutsättningar och barnets val i livet. Om barnet snarare är en ungdom och studerar på gymnasium eller högskola kommer dennes ersättning att beräknas på vad denne kan antas tjäna inom det yrkesområdet där utbildningen hör hemma. Därmed skulle ersättningen i stort sett kunna beräknas på liknade sätt som för vuxna arbetande personer.

Om barnet däremot är väldigt ungt när skadan inträffar, blir beräkningen mycket svårare och den blir givetvis svårare ju yngre barnet är vid skadetillfället. Det som då kommer att ligga till grund för barnets ersättning är hans individuella förutsättningar samt hans vilja och förmåga att välja ett yrke i vuxen ålder. Om utredningen kring barnets förutsättningar inte ger tillräckligt med underlag kan barnets familjeförhållande få en avgörande roll vid beräkningen av framtida inkomstbortfall.

Lagstiftaren har varit tydlig i att familjeförhållanden inte ska vara en del av beräkningen.⁵ Frågan blir då om TSN och försäkringsbolagen följer lagstiftarens intentioner eller inte.

1.2 Syfte och problemformulering

Uppsatsens syfte är att utreda hur skadeståndslagen tillämpas av Trafikskadenämnden och försäkringsbolagen samt hur besluten kring framtida inkomstbortfall för barn och ungdomar beräknas. Utgångspunkten är

4 SOU 1995:33 s. 435

5 Prop. 2000/01:68 s.23

trafikskaderegleringen då den är normerande inom personskadeersättning men också en undersökning av hur beräkningen av skadestånd för framtida inkomstbortfall för barn handläggs i praktiken.

Hur beräknas ersättning för framtida inkomstbortfall för barn och ungdomar vid personskada enligt skadeståndslagen? Skulle en förändring av skadeståndslagen med schabloner vara bättre? Skulle schabloner kunna införas utan lagändring men via praxis?

1.3 Metod och material

Uppsatsen är skriven ur ett skadeståndsrätligt perspektiv. Som utgångspunkt för arbetet har jag tagit del av fall som berör barn som skadas i tidig ålder och som på grund av detta inte kan komma ut i arbetslivet. Materialet som har varit relevant är skadeståndslagen, trafikskadelagen samt försäkringsbolagens villkor.

Jag har intervjuat skadereglerare/en jurist på de fyra största svenska försäkringsbolag samt en av juristerna på TSN. Detta för att få en djupare förståelse för hur tillämpningen sker och hur problemen gestaltar sig i praktiken. De privata försäkringsbolagen som har tillfrågats är Folksam, Länsförsäkringar, Trygg-Hansa och If. Jag har också varit i kontakt med advokater på Rosengrens advokatbyrå. Förutom intervjuerna har jag studerat förarbeten till skadeståndslagen samt olika betänkanden där de mest intressanta har varit SOU 1995:33⁶, SOU 1973:5⁷ samt propositionerna prop. 2000/01:68⁸, prop. 1975:15⁹. Jag har också studerat skadeståndsrättslig doktrin samt analyserat Trafikskadenämndens yttranden när det gäller ersättning för framtida inkomstbortfall för barn. Jag har även använt mig av Whiplashkommissionens rapporter samt statistik från SIKA och SCB.

1.4 Disposition

Jag börjar min uppsats med att ge en bakgrund till problembilden för att i andra kapitlet övergå till att beskriva ersättningssystemet för personskador i allmänhet och hur skadeståndet bestäms för personskador. I tredje kapitlet beskriver jag

6 SOU 1995:33 Ersättning för ideell skada vid personskada

7 SOU 1973:51 Skadestånd V. Skadestånd vid personskada

8 Prop. 2000/01:68 Ersättning för ideell skada

9 Prop. 1975:12 Förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)

Trafikskadenämndens roll genom intervjuer av anställda hos TSN och privata försäkringsbolag.

I fjärde kapitlet övergår jag att beskriva specifikt lagstiftningen gällande barn och ungdomar samt den 30-åriga diskussionen om vad underlaget vid beräkningen av framtida inkomstbortfall för barn ska innehålla. I nästa kapitel beskriver jag för- och nackdelar med schabloner, för att i sjätte kapitlet jämföra svensk lagstiftning med andra länder. Där har jag valt att jämföra med Norge, Danmark, Finland och Italien.

I det avslutande kapitlet dra jag egna slutsatser utifrån det som har framkommit i uppsatsen.

1.5 Avgränsningar

Uppsatsen är begränsad till endast ersättning av framtida inkomstbortfall för barn och ungdomar vid personskada enligt skadeståndslagen. Då trafikskaderegleringen är normerande inom personskadeersättningen har jag den som utgångspunkt. Jag har trots detta valt att även kort beskriva skadestandsregleringen gällande personskador i stort för att lättare få en heltäckande bild. Jag har också gjort en kort jämförelse med Norge, Danmark, Finland och Italien för att sätta in frågeställningen i ett större sammanhang.

2 Ersättning vid personskada allmänt

2.1 Inledning

Ersättning vid personskador ersätts enligt skadeståndslagen. Därför har jag valt att under detta avsnitt redovisa den lagstiftning som är relevant gällande personskador. Jag har främst fokuserat på trafikskaderegleringen då den är normerande genom Trafikskadenämndens yttranden. Det leder till att försäkringsbolagen följer TSN i sina beslut. TSN använder sig av cirkulärreferat som utges flera gånger om året för att beskriva ärende som är av principiell natur. TSN utger också hjälptabeller angående ersättning för sveda och värk samt för lyte och men. Både cirkulärreferaten och hjälptabeller används sedan av

försäkringsbolagen vid beräkningar av skadestånd. Under tredje kapitlet kommer jag att tydligare beskriva hur TSN fungerar och där redovisar jag också nämndens praxis genom olika yttranden som har varit uppe till behandling i nämnden.

Vid en personskada i trafiken betalas det ut olika former av skadestånd från den privata trafikförsäkringen. SkL 5:1 och TsL 9§ reglerar kostnader, sveda och värk, lyte och men, inkomstbortfall samt ersättning för särskilda olägenheter. Vid andra skador än trafikskador hanteras även dessa genom skadeståndslagen.

Vid en skada är den delen av skadeståndet som berör kostnader kanske lättast att hantera då den bygger på utbetalningar mot kvitton. Den medicinska bedömningen gällande sveda och värk respektive lyte och men är den mest komplicerade bedömningen att göra. Utifrån den utbetalas skadeståndet ut enligt Trafikskadenämndens hjälptabeller.¹⁰ Här finns det ett tydligt regelverk och frågorna blir inte speciellt svåra att lösa när den medicinska bedömningen är gjord.

Ersättningen för framtida inkomstbortfall är svårare att beräkna. För vuxna arbetande skadelidande är det relativt lätt att beräkna skadeståndet då det finns en inkomst bakåt i tiden att relatera till men det är svårare gällande barn. Jag återkommer specifikt till beräkningen av framtida inkomstbortfall för barn under fjärde kapitlet.

2.2 Vad är en personskada

I begreppet personskada ingår både psykisk och fysisk sjukdomstillstånd. Till fysiska sjukdomstillstånd räknas framför allt direkta skador på kroppen exempelvis arm- och benbrott, kötsår i mjukdelar av kroppen, förlust av inre organ samt hjärnskakningar. Till psykiska sjukdomstillståndet räknas t.ex chock, depression och posttraumatiska neuroser. En annan typ av personskador är tredjemansskador som kan drabba anhöriga i samband med anhörigs död.¹¹

2.3 Skadeståndets bestämmande

Vid en personskada i följd av trafik blir trafikskadelagen tillämplig. Den privata

¹⁰ Trafikskadenämndens cirkulärreferat 1-2007

¹¹ Engvall F., Ersättning vid personskada s.25

trafikförsäkringen bygger på skadeståndsrättsliga principer. Ersättningen utbetalas oavsett vem eller hur skadan har uppstått. Enligt TsL 10 och 11 §§ har alla som har råkat ut för en trafikolycka i följd av trafik rätt till ersättning av fordonets trafikförsäkring. Trafikförsäkringen är obligatorisk, men om någon bil är oförsäkrad träder TFF in som försäkringsbolag enligt TsL 16 §. Alla som skadas vid en trafikolycka har därmed rätt att få skadestånd som ska betalas av bilägarens försäkringsbolag.¹²

För att få ersättning vid en personskada från trafikförsäkringen förutsätts att olyckan har skett ”i följd av trafik”. Begreppet ”skada i följd av trafik” är relativt vidsträckt och gäller när bilen är i rullning, motorn behöver inte vara igång och det kan också röra sig om i- och urstigningsolyckor.¹³

Ersättningen vid en trafikskada beräknas utifrån skadeståndslagens 5 kapitel, detta framgår i TsL 9 §. Skadeståndslagens 5 kapitel är inte enbart kopplat till trafikskador utan reglerar alla typer av personskador. Enligt SkL 5:1 1p ska skadestånd betalas ut till dem som tillfogats en personskada och omfattar ersättning för sjukvård och andra kostnader för den skadelidande samt inkomstförlust. Den delen som omfattar sjukvårdskostnader belastar oftast inte de skadeståndsskyldiga utan betalas av skattebetalarna inom den allmänna sjukvården. Den delen som kan bli aktuellt som skadestånd är patientavgifter. Dessa kostnader ersätts mot kvitton.

Förutom ersättningen för ekonomisk skada som beskrivs i SkL 5:1 1p ersätts också den ideella skadan såsom sveda och värk under den akuta sjukdomstiden respektive lyte och stadigvarande men, även kallat medicinsk invaliditet som innebär bestående invaliditet enligt SkL 5:1 3p.

Med sveda och värk menas personligt fysiskt och psykiskt lidande under den akuta sjukdomstiden. Ersättningen för sveda och värk utgår från vårdformen, vårdtidens längd och skadans art.¹⁴ Ersättningen lämnas oftast i förhållandet till sjukskrivningsgraden.¹⁵ Det finns inga anvisningar i lagtexten eller i förarbetena

12 Schönning O., Svendenius M., Skadad i trafiken s. 15

13 A.a. s. 15

14 Strömbäck E., m.fl., Trafikskadelagen s. 42

15 Kleinman J., Schönning O., Ökad användning av schabloner i personskaderegleringen – ett förslag, Rapport till Whiplashkommissionen s. 9

hur ersättningen ska beräknas, utan den lämnas utifrån Trafikskadenämndens hjälptabeller.¹⁶ I hjälptabellerna som TSN fastslagit finns det tydliga riktlinjer för ersättningen för sveda och värk och Högsta domstolen har uttryckligen ställt sig bakom dessa.¹⁷

Ersättningen för lyte och stadigvarande men kompenseras med ett engångsbelopp utifrån funktionsnedsättningen.¹⁸ Beräkningen bygger på invaliditetsbegreppet. Från 2001, då nya regler trädde i kraft, ingår också ersättning för anspänning i daglig livsföring och i eventuellt arbete i ersättningen för lyte och men. I den tidigare lydelsen från 1975 fanns det möjlighet att få ersättning för ”olägenheter i övrigt”, vilket då användes som en extra ventil i samband med skador som påverkade möjlighet till arbete eller utövandet att hobby.¹⁹ Även för lyte och men finns det fastställda hjälptabeller av TSN.

Från 2001 finns det nya begreppet ”särskilda olägenheter” med ett betydligt snävare innehåll. Förändringen av ”särskilda olägenheter” har lett till att ersättningen har flyttats från ”olägenheter i övrigt” till lyte och stadigvarande men. Därmed kommer troligen ersättning för ”särskilda olägenheter” bli sällsynt i framtiden.²⁰

Författarna till delrapporten, Ökad användning av schabloner i personregleringen – ett förslag, anser att då skadeståndets beräkning bygger på en medicinsk bedömning borde även den ses över för att rättssäkerheten ska bli bättre. Det behövs troligen en ”schablonisering” av de behandlande läkarnas utlåtande då det är denna del som är den svåraste att bedöma. Det medicinska utlåtandet är många gånger subjektiv. Behandlande läkare kan se en skada på olika sätt vilket leder till att invaliditetsbedömningen skulle bli olika om samma fall hade blivit föremål för en utredning av flera läkare.²¹

På senare tid har en ny ersättning kommit tillstånd; ersättning för psykiska

16 Engvall F., Ersättning vid personskada s. 278

17 Kleineman J., Schönning O., Ökad användning av schabloner i personskaderegleringen – ett förslag, Rapport till Whiplashkommissionen s. 2, NJA 1992 s. 740

18 Strömbäck E., m.fl., Trafikskadelagen s. 43

19 Engvall F., Ersättning vid personskada s. 285

20 Strömbäck E., m.fl., Trafikskadelagen s. 46, Engvall F., Ersättning vid personskada s. 296

21 Kleineman J., Schönning O., Ökad användning av schabloner i personskaderegleringen – ett förslag, Rapport till Whiplashkommissionen s. 13

besvär till följd av nära anhörigs död enligt SkL 5:2. Även vid denna ersättning är Trafikskadenämndens praxis gällande. I NJA 2000 s 521 fastslog HD att skadeståndet för denna typ av besvär skulle presumeras utan utredning och detta följer TSN sedan dess.

2.4 Ersättning för framtida inkomstbortfall

Ett krav för att ersättning för inkomstbortfall ska betalas ut är att det bedöms finnas en arbetsoförmåga som är skadebetingad.²² Grundprincipen är att den skadelidande ska komma i samma ekonomiska läge som oskadad. Skadeståndet ska kompensera den skadelidande för den beräknade totala inkomstförlusten. För att få ersättning för framtida inkomstbortfall måste det finnas en medicinsk bedömning av invaliditetsgraden. Underlaget kommer från en läkare som gör en bedömning av en personskada som inte är läkt efter den akuta sjukdomstiden. Den medicinska invaliditeten tar enbart hänsyn till den fysiska och/eller psykiska funktionsnedsättningen utan att ta hänsyn till den skadades yrke.²³ Den ekonomiska invaliditeten, som bygger på den medicinska bedömningen, bedöms med hänsyn till den individuella förmågan för den skadelidande att utföra en arbetsprestation och därmed försörja sig genom arbetsinkomster enligt SkL 5:1 2-3 st. Det är därmed den ekonomiska invaliditeten som avgör storleken av skadeståndet för inkomstbortfall.

För löntagare är det relativt lätt att beräkna inkomstlivräntan. Den beräknas utifrån den skadelidandes tidigare inkomst och utbetalas till 65 år. Den skadelidande som kan styrka att han skulle ha arbetat efter 65 år ålder som oskadad får ersättning även för denna tid.²⁴

2.4.1 Differensmetoden och nettometoden

Ersättningen för framtida inkomstbortfall beräknas utifrån två metoder; differens- och nettometoden.

Skadeståndslagen reglerar vilka ersättningar som påverkar ersättningen av framtida inkomstbortfall. Enligt SkL 5:3 ska förmåner som den skadelidande har

²² NFT 3/2005 s.271

²³ Engvall F., Ersättning vid personskada s. 225

²⁴ A.a. s. 228

rätt till inom socialförsäkringssystemet eller annan liknande förmån avräknas vid bestämmandet av ersättning för inkomstförlust. Om en förmån ska avräknas på skadeståndet kallas det att förmånen samordnas med skadeståndet. Om däremot skadeståndet inte påverkar skadeståndet kallas det att förmånen kumuleras med skadeståndet.²⁵

Differensmetoden innebär att ersättningen ska motsvara skillnaden mellan den inkomst som den skadelidande skulle ha kunnat uppbära som oskadad och den inkomst som den skadelidande trots skadan har eller borde ha uppnått enligt SkL 5:1 1 st. Från den differens som uppkommer mellan dessa två belopp dras ersättningarna som ska avräknas ifrån. Det som blir kvar är skadeståndet för inkomstbortfall.²⁶

Bestämmelsen om samordningsförmåner i SkL 5:3 kallas för nettometoden. Nettometoden innebär att ersättningen beräknas till det netto som återstår sedan förmånen som ska samordnas är avräknad. Det blir därmed inget skadestånd om de andra förmånerna överstiger förlusten.²⁷

Skadeståndskommittén skriver i sitt svar till betänkande SOU 1973:51 att huvudprincipen angående förhållandet mellan skadeståndet och andra förmåner bör vara den, att andra förmåner vid en personskada ska avräknas mot skadeståndet. Kommittén skriver dock att den skadelidande ska kunna uppbära kapitalersättning utan avräkning av skadeståndet som betalas ut olycksfalls- och sjukförsäkring då den är avsedd att täcka även andra skadeföljder än inkomstförlust. Kommittén menar dock att periodisk ersättning ur olycksfalls- och sjukförsäkring däremot bör avräknas mot skadeståndet då de till viss del avser ersätta inkomstförlusten.²⁸

I prop 1975:12 beskrivs också förhållandet mellan skadeståndet och andra förmåner. I propositionen anges att skadeståndet och de andra förmånerna i princip måste avse samma tidsperiod men att ett ungefärligt tidsmässigt samband bör räcka. Samordningen ska ske vid tidpunkten för skadeståndets bestämmande och även här förordas nettometoden. Vidare beskrivs i propositionen att det inte är

25 Bengtsson B., Strömbäck E., Skadeståndslagen. En kommentar s.233

26 A.a. s.152

27 A.a. s.234

28 SOU 1973:51, s. 31

nödvändigt med en exakt beräkning av skillnaden mellan förlusten och samordningsförmånerna. I de fall som en skönsmässig bedömning görs av någon av posterna bör en avrundning, företrädesvis uppåt, vara lämplig.²⁹

2.5 Omprövning av skadestånd gällande framtida inkomstbortfall

Omprövning av skadestånd kan ske när ett ärende är slutbehandlat och då på initiativ av den skadelidande eller den skadeståndsskyldige. Ersättningen kan både höjas och sänkas. Från den 1 januari 2003 kan däremot inte ersättningen sänkas om det är ett fastställt engångsbelopp enligt SkL 5:4.

De omständigheter som kan åberopas är om det har skett en väsentlig ändring i den skadelidandes förhållande. Det behöver inte enbart vara hans medicinska status utan det kan även vara ändrade arbetsförhållanden m.m. Omprövningen kan enbart gälla nya omständigheter. Om det har förekommit felaktigheter vid beslutet kan avtalslagen 36 § aktualiseras.³⁰

När det gäller omprövning av skadestånd gällande framtida inkomstförlust tillämpas samma regler som vid beslutet. Det är viktigt att komma ihåg att lagen kräver en ”väsentlig förändring” enligt SkL 5:5. Förändringen ska också vara av varaktig natur.³¹ I Trafikskadenämndens cirkulärreferat 11-2003 har begreppet ”väsentlig förändring” specificerats. En kvinnas skada blev bedömd som invaliditet till 15 procent enligt då gällande tabellverk. Eftersom arbetsgivaren skulle garantera henne bibehållen lön fick hon inget skadestånd för inkomstbortfall. Kvinnan fick senare ytterligare besvär, detta ledde till allt längre sjukskrivningar och senare till förtidspension. Hon ville därför få sin sak omprövad. TSN ansåg i detta fall att kvinnans försämrade möjligheter att arbeta hade direkt kausalitet med skadan. Därför förordade TSN att kvinnan skulle få ersättning för uppkommen skadebetingad inkomstförlust.³² I ett liknande ärende hade Högsta domstolen en annan åsikt. I domen från HD var det ingen ”väsentlig förändring” av arbetsförmågan utan frågan rörde, om livräntan skulle höjas. Grunden var att en samordningsförmån i form av förtidspension, som avräknades i

29 Prop. 1975:12, s.161-163

30 Engvall F., Ersättning vid personskada s. 493

31 A.a. s. 494

32 Trafikskadenämndens cirkulärreferat 11-2003

samband med avtalet om livränta, hade genom beslut av statsmakterna sänkts med 605 kr i månaden. Förändringen ledde till att samordningen mellan livräntan och pensionen förändrades. Ändringens väsentlighet ska bedömas med hänsyn till beloppets storlek taget för sig och sett i förhållande till storleken av de sammanlagda avräknade samordningsförmånerna och den beräknade inkomstförlusten. HD ansåg att sänkningen med 7 260 kr om året, vilket innebar att den totala kompensationen för den beräknade inkomstförlusten sänkts med mindre än fyra procent, inte var väsentlig. Pensionssänkningen ansågs därför inte utgöra en sådan väsentlig ändring av förhållande som legat till grund för ersättningsbestämmande som enligt TsL 9§, jämförd med SkL 5:5 1st, kan föranleda höjning av livräntan.³³

Det vanligaste omprövningsfallet är att den skadelidandes arbetsförmåga är sämre än vad det antogs vid beslutet. Viktigast är att det alltid måste finnas kausalitet mellan försämringen och skadan.³⁴

3 Trafikskadenämnden

3.1 Inledning

I andra kapitlet har jag beskrivit lagstiftningen kring ersättning av personskador i allmänhet. Eftersom TSN är normerande när det gäller ersättningen har jag valt att beskriva Trafikskadenämndens verksamhet och dess praxis, och genom detta visa hur nämndens yttranden påverkar försäkringsbolagen. Tyngdpunkten ligger på ersättning av framtida inkomstbortfall för barn. Jag kommer i fjärde kapitlet fortsätta resonemanget och då beskriva hur förarbeten och lagstiftaren ser på ersättningen av framtida inkomstbortfall för barn.

3.2 Trafikskadenämnden verksamhet

Trafikskadenämndens uppgift är att verka för en enhetligt och skälig skadereglering.³⁵ Nämndens ordförande utses av regeringen och övriga ledamöter av Finansinspektionen. Ordförande samt sex vice ordförande är jurister, tretton ledamöter är lekmanrepresentanter som kommer från olika

³³ NJA 1998 s. 807

³⁴ Engvall F., Ersättning vid personskada s. 495

³⁵ SOU 1995:33 s. 180

intresseorganisationer och tretton ledamöter representerar försäkringsbolagen³⁶

TSN avger rådgivande yttrande över förslag på ersättningen för personskada från trafikförsäkringen till försäkringsbolagen och TFF. Nämnden avger också yttrande i frågor som rör ersättning för personskada till domstol eller annan myndighet. Under 2006 behandlade TSN 5 352 ärenden.³⁷

Försäkringsbolagen är skyldiga att inhämta nämndens yttrande om de handlägger ersättningar för inkomstförlust under invaliditetstid om den medicinska invaliditeten uppgår till minst 10 procent eller om förlusten för ett år beräknas uppgå till ett belopp motsvarande ett halvt basbelopp. Basbeloppet fastställs med stöd av 1:6 Lagen (1962:381) om allmän försäkring. Det innebär att alla de fall som skulle ha kunnat vara av intresse utifrån skadeståndets beräknade av framtida inkomstbortfall behandlas av TSN.

Bolagen ska också hämta in nämndens yttrande om ersättning under invaliditetstid för kostnader eller för ideell skada (lyte eller annat stadigvarande men samt olägenheter till följd av skadan) i de fall där den medicinska invaliditetsgraden uppnår till minst 10 procent.

Bolagen ska också inhämta nämndens yttrande om ersättning för förlust av underhåll samt angående omprövning enligt SkL 5:5 1 st. eller omprövning om bolaget lämnat förbehåll i ärende.³⁸

Skyldigheten att höra TSN finns inte om ersättningsfrågan förts till domstol.

Som ovan nämnts fastställer TSN också hjälptabeller för bestämmande av ersättning för sveda och värk, lyte och men samt ersättningar för utseendemässiga skadeföljder och för amputationer. Tabellerna uppdateras årligen.

3.3 Trafikskadenämndens handläggning

När ärendet kommer till TSN är det förberett av försäkringsbolagets handläggare med förslag på ersättningsnivå. I vissa fall är bolaget och den skadelidande överens, i andra fall är de oense. Ett ärende kan komma upp i TSN många gånger för olika typer av ersättning. TSN kontrollerar uppgifterna från bolaget och

36 www.trafikskadenamnden.se, Trafikskadenämndens sammansättning, 2007-03-29

37 Trafikskadenämndens verksamhetsberättelse 2006 s.2

38 Trafikförsäkringsföreningen, Personskadeersättning vid trafikskada i Sverige s. 8

utreder rimligheten i beräkningarna. I normalfallet utgår TSN ifrån det faktiska inkomstunderlaget och beräknar ersättning utifrån det.³⁹

När ärenden gäller små barn är det svårare att utreda framtida inkomster. Om barnet är tillräckligt gammalt för att ha en egen åsikt och har visat ett speciellt intresse kring framtida arbete läggs detta som underlag för uträkningen. Om däremot barnet inte har påbörjat några studier och inte heller har uttryckt några speciella mål inom arbetslivet, tittar TSN på föräldrar och syskons utbildningar och inkomstlägen för att få en bättre bild över möjliga framtida inkomster. Dessa fall kallar TSN ”barnskada med karriäreffekt”. Ersättningen för framtida inkomstbortfall betalas ut efter det att det anses troligt att barnet skulle ha avslutat sina studier i ett oskadat tillstånd. Vid beräkningen lägger TSN också vikt vid arbetsmarknaden kring hemorten och arbetsmarknadssituationen i sin helhet. Beräkningen bygger också på möjliga inkomster som barnet skulle kunna få från t.ex. deltidsarbete eller liknande inkomster, dessa samordnas med skadeståndet. TSN använder sig av nettometoden som tidigare har beskrivits under avsnitt 2.4.1.⁴⁰

I avsnittet 3.4 kommer jag nedan att redovisa Trafikskadenämndens praxis genom de fall som jag har haft möjlighet att studera.

Juristen som jag talade med på TSN, upplever inte något större problem med beräkningen av ersättningen eftersom utredningen från försäkringsbolagen brukar vara välunderbyggda och den skadelidande brukar bli nöjd.⁴¹ I de yttrande där ”karriäreffekten” är aktuell använder TSN statistik från SCB som del av underlaget. Statistiken från SCB visar att de som väljer att studera på högskolan i högre grad kommer från familjer med högre utbildningsnivå.⁴²

3.4 Trafikskadenämndens praxis

Jag haft möjligheten att ta del av elva yttrande från TSN. Dessa yttrande har jag fått via TSN och de är de yttrande som var tillgängliga vid detta tillfälle.

39 Telefonintervju med M. Svendenius, jurist på Trafikskadenämnden, 2007-03-07

40 Telefonintervju med M. Svendenius, jurist på Trafikskadenämnden, 2007-03-07

41 Telefonintervju med M. Svendenius, jurist på Trafikskadenämnden, 2007-03-07

42 www.scb.se/statistik/UF/UF0205/2006A04/UF0205_2006A04_SM_UF20SM0602.pdf, 2007-03-20

Flera av ärendena är relativt gamla och därmed har dessa varit i nämnden vid ett flertal tillfällen. Ärendena kan delas upp i två delar; barn med ”karriäreffekt” eller utan. De barn som TSN inte anser har någon ”karriäreffekt” får en ersättning som beräknas utifrån att barnet skulle ha avslutat en gymnasieutbildning och därefter börjat arbeta. I fem av ärendena är bolaget och den skadelidande överens om att barnet skulle ha börjat arbeta direkt efter gymnasieutbildningen. Ersättningen för inkomstbortfallet bygger då på en genomsnittsinkomst i Sverige. Dessa ärenden har jag valt att inte redovisa i detalj men nedan redovisar jag de ärenden som jag anser är av störst intresse.

I det första ärendet är parterna oense om vilket arbete den skadelidande skulle ha fått som oskadad. NN var tre år när han skadades och invaliditeten är bedömd till 70 procent. Den skadelidande hävdar att han skulle ha arbetat som murare, men försäkringsbolaget vill utgå från LO-kollektivet för privatanställda vilket är lägre än för en murare. TSN bedömning blev: ”Det är självfallet svårt att ha någon bestämd uppfattning om hur NN:s arbets- och inkomstförhållande hade gestaltat sig om olyckan inte hade hänt. På föreliggande utredning anser sig nämnden kunna ställa sig bakom bolagets antagande i frågan om inkomstunderlag för NN som oskadad.”⁴³

Det andra ärendet är något mer intressant då barnet själv säger att hon skulle ha utbildat sig till barnsjuksköterska med inriktning mot neonatalvård men där bolaget anser att det är oklart i fall detta skulle ha blivit verklighet om hon hade varit oskadad. NN skadades när hon var två år och har en bedömd invaliditetsgrad på 95 procent. TSN bedömning blev: ”Det är ovisst hur NN:s arbets- och inkomstförhållanden skulle ha sett ut trafikolyckan förutan. Nämnden kan, på föreliggande utredningen, inte finna det visat att hon som oskadad skulle ha utbildat sig till barnsjuksköterska.”⁴⁴ TSN förordar därför en ersättning i likhet med övriga. TSN utgår från att försäkringsbolagets beräkning är mer sannolik än barnets egna ord trots att barnet tydligt beskrivit vad hon skulle ha gjort som oskadad.

Det finns sedan fyra ärenden där det ”karriäreffekt” diskuteras. I tre av

43 Dnr 401-2002

44 Dnr 4309-2004

dessa är det tydligt att TSN har utgått från familjebakgrunden. Det första ärendet handlar om en pojke som har fått en CP-skada under graviditeten. Invaliditetsgraden är bedömd till 100 procent. TSN bedömning blev: ” Det är ovisst hur NN:s arbets- och inkomstsituation skulle ha sett ut om olyckan inte hade hänt. Med hänsyn till hans familjebakgrund är det emellertid rimligt att utgå från att han som oskadad skulle ha studerat på högskola. Detta synes också bolaget ha accepterat. Utan att lägga något bestämt yrke eller arbete till grund för inkomstförlustberäkningen gör nämnden den bedömningen att NN som oskadad skulle ha gjort någon form av karriär vilket bör beaktas vid ersättnings bestämmande. Enligt nämndens uppfattning bör den inkomstförlust som uppkommit till följd av skadan beräknas utifrån ett skäligen beräknat inkomstunderlag på 312 000 kr från och med 2002. För att kompensera NN för de karriäreffekter han skulle ha haft som oskadad förordar nämnden en höjning av ersättningen för inkomstförlust med 10 000 kr per år från 30, 40 och 50 års ålder”.⁴⁵

Det andra ärendet handlar om en flicka som har blivit skadad vid 13 års ålder. Invaliditetsgraden är bedömd till 85 procent. Hon framhåller att då hennes föräldrar är framgångsrika i sina yrkesliv (mamman - ledande befattning på bank, pappan - företagsledare) skulle även hon ha studerar vid högskolan. TSN fann vid sin tidigare prövning 1997 ”att det var vanskligt att säkert avgöra hur hennes situation som oskadad skulle ha sett ut samt förordade ersättning för inkomstförlust utifrån antagandet att hon skulle ha studerat på högskolenivå och därefter börjat arbeta, eventuellt som språklärare eller systemvetare.” Vid det aktuella yttrandet blev TSN bedömning: ”Nämnden finner inte att sådana omständigheter har tillförts ärendet att det finns skäl för nämnden att nu inta en annan ståndpunkt än tidigare. Däremot anser nämnden att s.k. karriäreffekter måste beaktas vid bestämmandet av den framtida inkomstförlusten.”⁴⁶ Det leder till att ersättningen i grunden ska beräknas utifrån lönen inom de aktuella yrkeskategorierna samt att ersättningen ska att höjas med 25 000 kr/år var femte år till 2010.

45 Diarienumret är maskerat.

46 Dnr 2522-1999

Det tredje ärendet handlar om en flicka som fick en hjärnskada när hon var fem månader. Invaliditetsgraden är bedömd till 35 procent. Flickan har trots sin hjärnskada arbetat inom det familjeägda företaget samt varit au-pair i USA och England. TSN bedömning blev: ”Nämnden anser att det av bolaget angivna inkomstunderlaget bör läggas till grund för beräkning av inkomstförluster för nu aktuell provningsperiod. Det finns dock mycket som talar för att NN framöver som oskadad skulle ha haft högre inkomster än genomsnittligt, bl.a. det förhållande att hon trots sin hjärnskadad lyckats slutföra sina studier och att hon klarat att arbeta i sitt skadade skick. Bolaget bör till nästa provning närmare utreda vad NN skulle ha sysslat med som oskadad och därvid bl.a. inkomma med uppgifter om hennes föräldrars och syskons utbildning, arbets- och inkomstförhållanden.”⁴⁷ Det innebär att vid nästa provning skulle det kunna vara ett ärende med ”karriäreffekt”.

Det sista ärendet är något annorlunda jämfört med de tre andra angående ”karriäreffekter”. Det handlar om en pojke som var fyra år när han skadades i en trafikolycka. Hans invaliditetsgrad är bedömd till 33, 33 procent. Han arbetar i dag som monteringsarbetare. Han hävdar att han som oskadad skulle ha läst vidare efter gymnasiet då hans syster har läst vidare på högskolan. Bolaget hävdar i sin tur att han skulle ha haft samma arbete även som oskadad. TSN bedömning blev: ”Nämnden har vid sin bedömning å ena sidan beaktat att NN hade en lindrig medfödd CP-skada som sannolikt påverkat hans inkomst- och arbetssituation å andra sidan noterat att NN trots sin nedsatta funktionsförmåga klarar av att arbeta heltid med monteringsarbeten. Vid sin bedömning av inkomstförlustens storlek har nämnden vidare utgått från att NN som oskadad inte skulle ha studerat på högskola och att han fortsättningsvis kommer att få inkomster i nivå med åren 1999 och 2000.” TSN anser vidare att ”förlusten inte kan bestämmas på annat sätt än skönsmässigt”.⁴⁸ I detta ärendet räckte det inte med att systemen hade läst på högskolan eftersom de andra i familjen hade inkomster motsvarande genomsnittsinkomsten i Sverige.

I de fall som jag redovisat ovan kan slutsatsen dras att den totala

47 Dnr 2252-1999

48 Dnr 2909-2000

ersättningen till de barn utan ”karriäreffekt” är mellan cirka 200 000 och 220 000 kr om året. För barn med ”karriäreffekt” blir ersättningen cirka 100 000 kr högre beroende på att TSN utgår från att dessa barn skulle ha avslutat en högskoleutbildning. Dessa barn får en individuell ersättning som härför sig från den högskoleutbildning som skulle ha varit aktuell i det enskilda fallet. Skadeståndet brukar också ”karriärhöjas” under de första åren för att sedan stabiliseras och övergå till livränta. Livräntan som utbetalas värdesäkras enligt Lag om ändring av skadeståndslivränta.⁴⁹ Den totala ersättningen innehåller också den del som barnet får från det allmänna t.ex. förtidspension som då avräknas mot skadeståndet.

Skillnader i ersättningsnivåer är den enda klara skillnaden som jag har upptäckt, mellan barn med ”karriäreffekten” och barn utan. Samtidigt finns det andra studier som visar skillnader i ersättningsnivåer mellan kvinnor och män samt mellan skadelidande som har ombud och de utan ombud.⁵⁰

En annan slutsats är att det är tydligt att TSN noga utreder försäkringsbolagens beräkningar. I de fall där TSN har en annan åsikt bygger den oftast på möjliga ”karriäreffekter” eller utbildningsnivåer. TSN verkar utgå från vad barnet har sagt och värderar om det kan vara troligt. Om TSN anses att det är sannolikt finns det med i yttrandet. Vad TSN anser vara sannolikt behöver inte vara utifrån barnets ålder utan mer utifrån barnets familjebakgrund.

3.5 Trafikskadenämnden som rättsbildare

Nämnden har endast en rådgivande funktion vilket innebär att varken den skadelidande eller försäkringsbolaget är bundna av yttrandet. I de flesta fall följs dock nämndens yttranden.

Skadereglerarna/juristen vid de fyra försäkringsbolagen som jag har intervjuat upplever sällan bekymmer i samband med handläggningen av ärenden av denna typ. Oftast kommer den skadelidande och bolaget överens. Alla fyra bolagen var tydliga med att de följer nämndens yttrande om parterna inte har varit överens. Inget av bolagen ser heller några svårigheter med detta förfarande utan

49 Lag (1973:213) om ändring av skadeståndslivräntor 2-3 §§

50 NFT 1/2006 s. 37

ser TSN som rättsbildare.⁵¹ Jag kommer i avsnitt 4.4 tydligare beskriva hur försäkringsbolagen handlägger barnärenden.

Om den skadelidande inte är nöjd med yttrandet från TSN återstår enbart domstolsförfarande. Även om TSN inte har beslutaderätt utan bara har en rådgivande funktion är det tydligt att TSN yttrande är normerande för alla aktörer gällande personskador. TSN är snarare en del i skaderegleringsprocessen än en överklagningsinstans. Detta skapar otydlighet och är troligen förvirrande för de skadelidande. Enligt Finansinspektionen är det inte lämpligt att TSN är en slags informell överprövningsinstans i försäkringsbolagens skaderegleringsprocess och efterfrågar en reell överprövningsinstans för de trafikskadade. Nämndens roll skulle kunna vara att bli en reklamationsnämnd. Detta skulle innebära att försäkringsbolagen först fattade sina egna beslut och därefter kunde dessa överklagas till TSN. Denna förändring skulle innebära försäkringsbolagens ansvar tydliggörs gällande skaderegleringen. Trots förändringen skulle nämndens beslut även i fortsättningen kunna redovisas och vara vägledande för att få enhetligheten i bedömningar.⁵² Det skulle troligen också bli enklare för de skadelidande. De skulle då först få ett beslut från försäkringsbolaget som de därefter kunde överklaga till TSN istället för att som idag lösa den uppkomna tvisten i domstol.

Jag har även tagit del av Whiplashkommissionens rapporter.⁵³ Författarna till delrapporten, Ökad användningen av schabloner i personskaderegleringen – ett förslag, var av motsatt åsikt än FI och förordar snarare att Trafikskadenämndens behörighet skulle utvidgas och att nämnden skulle få en domstolsliknande funktion. Nämndens beslut skulle då kunna överklagas till lämplig instans. Författarna anser vidare att denna ordning för tvistlösning skulle kunna förkorta handläggningstiden för svårbedömda ärenden jämfört med dagens tvistlösning via de allmänna domstolarna. TSN skulle ha en domstolsliknande roll som ett specialorgan med kompetens att lösa de mest svårbedömda frågorna.⁵⁴ Det är

51 Telefonintervjuer med P. Hammarstrand, skadereglerare på If, A. Spets, jurist på Folksam, M. Engdahl, skadereglerare på Länsförsäkringar, M. Erlingsson, skadereglerare på Trygg-Hansa, 2007-03-27

52 Finansinspektion rapport 2003:1 s. 23

53 Whiplashkommissionen var inte en statlig utredning utan betald av försäkringsbolagen; If, Folksam, Länsförsäkringar och Trygg-Hansa. Bakgrunden till att kommissionen tillkomst var det stora antalet anmälda whiplashskador

54 J. Kleinman, O. Schönning, Ökad användning av schabloner i personskaderegleringen – ett

tydligt att TSN har en speciell roll som ingen annan nämnd har och påverkar personskaderegleringen i mycket hög grad.

B. W. Dufwa anser att TSN har en unik position i svenskt rättsliv då den ska behandla de viktigaste ersättningsärendena gällande personskador. TSN ska verka för att personskaderegleringen inom trafikförsäkringen blir skälig.⁵⁵ Det innebär att TSN har en tydlig roll som normerande och att försäkringsbolagen följer nämndens beslut näst intill slaviskt. Nämndens yttrande är också en förutsättning för att ett förlikningserbjudande till den skadelidande ska godtas. De obligatoriska reglerna som redovisades ovan leder till att TSN har lyckats åstadkomma en stor rättslikhet inom personskadeområdet. Eftersom HD har dömt i ett fåtal ärenden bygger praxis på nämndens yttranden. Det blir också tydligt eftersom HD emellanåt inhämtar nämndens yttrande och sedan följer detta i sina domslut.⁵⁶ Samtidigt är det lång tid emellan de ärenden som kommer upp i HD, vilket kan leda till att praxis från TSN inte har domstolarnas ”godkännande”. Det leder till att HD följer nämndens praxis mer än vad som skulle vara gängse d.v.s. att TSN skulle följa HD:s praxis.

Den avgörande frågan är om TSN med sin normerande roll minskar de skadelidandes möjligheter att överklaga ärendet. Det är viktigt att påpeka att TSN inte är helt opartisk eftersom det sitter representanter från försäkringsbolagen i nämnden. Dessa representanter utgår troligen ifrån försäkringsbolagens och inte den skadelidandes situation. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att när HD har prövat ärenden om ersättningar för sveda och värk respektive lyte och men, har HD utgått från Trafikskadenämndens hjälptabeller. Detta talar för att nämndens yttranden i ersättningsfrågor borde ses som tillförlitliga och att de är rimliga.⁵⁷

I nämndens reglemente finns det också en möjlighet att ompröva ett ärende om nya omständigheter har tillförts i ärendet. Omprövning kan också ske om det har förekommit felaktigheter i samband med nämndprövningen.⁵⁸

förslag. Rapport till Whiplashkommissionen, s. 26

⁵⁵ B.W. Dufwa, SvJT 2001 s. 454

⁵⁶ A.a. s. 455

⁵⁷ E. Gabrielsson, SvJT 2001, s. 721

⁵⁸ Engvall F., Ersättning vid personskada s. 534

4 Ersättning vid personskada gällande barn

4.1 Inledning

I andra kapitlet har jag tidigare redovisat den lagstiftning som är relevant angående personskador för vuxna, samma regler gäller för barn med personskada. För barn finns också två andra typer av ersättningar ”förlust av skolår” samt ”försenat utträde i förvärvslivet”

Det som är speciellt med beräkningen av barns framtida inkomstbortfall är att barnet ännu inte har kommit ut i arbetslivet. Speciellt gäller det i de fall som barnet inte kommer att kunna komma ut i arbetslivet överhuvudtaget eller under en mycket begränsad tid.⁵⁹ Hur TSN handlägger dessa ärenden är redovisat i tredje kapitlet och i avsnitt 4.4 kommer jag att redovisa hur försäkringsbolagen hanterar dessa beräkningar.

4.2 Ersättningar till barn och ungdomar

Förutom ersättningarna enligt SkL 5:1-2 finns det också andra speciella ersättningar för barn. Om ett barn blir allvarligt skadat och senare inte kan förvärvsarbeta alls eller bara till viss del har barnet rätt till aktivitetsersättning från 19 till 29 år och därefter sjukersättning.⁶⁰ Förutom aktivitetsersättning och skadestånd för framtida inkomstförluster som oftast betalas ut efter att det kan antas att den unge har avslutat sin studier kan barn och ungdomar få ersättning för arbete under ferier och skollov. Eftersom barn över 16 år fritt får förfoga över sin arbetsinkomst kan ersättningen betalas ut direkt till barnet.⁶¹

Barn har också rätt till ersättning för ”försenat utträde i arbetslivet” samt ”förlust av skolår”. Det innebär att den skadelidande kan få ersättning för den förlängda skoltiden.⁶² Denna ersättningen brukar uppgå till 40 000 kr (2003) per förlorat skolår och ersättningen är skattefri.⁶³ Om det däremot bara återstår ett fåtal år av en yrkesinriktad utbildning kan den skadelidande istället få ersättning

⁵⁹ SOU 1995:33 s. 17

⁶⁰ AFL 7 kap

⁶¹ Engvall F., Ersättning vid personskada s. 218.

⁶² Schönning O., Svendenius M., Skadad i trafiken s. 80

⁶³ A.a. s. 80

”försenat utträde i yrkeslivet”. Denna ersättning bygger på framtida inkomstförlust och är skattepliktig.⁶⁴ Ersättningstypen bygger på hur lång tid som är kvar till examen eller skolslutet.⁶⁵

Den slutgiltiga prövningen brukar skjutas upp tills barnets framtid har klarnat. Men om barnet genom sina föräldrar kräver det ska beslutet fattas så snart som möjligt.

4.3 Ersättning för framtida inkomstbortfall

Jag ovan har redovisat att lagstiftning för skadestånd gällande framtida inkomstbortfall är den samma för både barn och vuxna. Men eftersom barn inte har varit yrkesverksamma är det svårt att utgå från differensmetoden, där skadeståndet beräknas utifrån vad den skadelidande skulle ha tjänat som oskadad jämfört med det den skadelidande tjänar som skadad. Denna svårighet som har lett till att frågan om beräkning av barns framtida inkomstbortfall har varit omdiskuterad under många år.

Två stora frågor har påverkat praxis när det gäller ersättning för framtida inkomstbortfall för svårt skadade barn. Frågorna utreddes under olika tidperioder. Jag har valt att redovisa dessa i kronologisk ordning. Den första frågan som var aktuell under senare delen av 1980-talet var huruvida ersättningen skulle beräknas på kostnader för vård och tillsyn eller utifrån framtida inkomstbortfall. I propositionen med förslag på ändring av skadeståndslagen 1975 togs frågan upp. Lagstiftaren tog tydligt ställning till att skadeståndet ska beräknas utifrån inkomstförlust och inte utifrån kostnader för vård och tillsyn.⁶⁶ Den som har skadats så pass allvarligt att han måste vårdas resten av livet ska ha rätt till skadestånd för både vårdkostnaderna och inkomstförlusten och inte som i tidigare praxis enbart för vårdkostnaderna.⁶⁷ Den tidigare praxis som utredningen relaterar till är ett rättsfall från 1960-talet där HD kom fram till att en pojke som skadades i en cykelolycka vid två års ålder skulle få ersättning i form av livränta för de kostnader och tidsspillan som vården och tillsynen hade medfört och kommer att medföra för hans föräldrar. Det var inte aktuellt med ersättning för framtida

64 Schönning O., Svendenius M., Skadad i trafikens.80

65 Engvall F., Ersättning vid personskada s. 219

66 Prop. 1975:12, s.147

67 SOU 1995:33, s. 17

inkomstbortfall.⁶⁸

Det finns även två cirkulärreferat från TSN som berör ersättning för inkomstförlust gällande barn. Det första berör en flicka som vid fyra månaders ålder skadades mycket svårt i en trafikolycka.⁶⁹ Invaliditeten bedömdes till 100 procent. TSN tog inte ställning till vilken yrkesinriktning som flickan skulle ha valt om hon hade varit oskadad. TSN rekommenderade istället vad de ansåg vara skäligt, vilket då var 50 000 kr om året i skadestånd för framtida inkomstförlust och att det gäller utöver den beviljade förtidspensionen som då var 53 568 kr om året. Samt att skadeståndet skulle betalas ut tills dess att hon fyllde 65 år och därefter två tredjedelar livsvarigt. Anledningen till att TSN gjorde en skälighetsbedömning istället för att titta på det verkliga inkomstbortfallet framgår inte helt tydligt. Det förs ett resonemang att det är svårt att ta ställning till vilket arbete en förståndshandikappad flicka skulle kunna ha valt för yrkesinriktning men genom att ge henne denna ersättning kan dessa pengar användas till att höja flickans livskvalitet genom exempelvis fritidssysselsättning.

Det andra cirkulärreferatet handlar om en pojke som vid 17 års ålder skadades i en trafikolycka. Invaliditeten bedömdes till 100 procent. Pojken läste vid skadetillfället på tvåårig verkstadsteknisk linje, vilket gjorde att det skulle vara troligt, att han efter utbildningen skulle arbeta som mekaniker eller montör med en lön på cirka 14 000 kr i månaden. TSN ansåg i fallet att differensmetod inte skulle användas utan att det skulle göras en skälighetsavvägning. Skälighetsavvägningen innebar att ersättningen från försäkringen blev 50 000 kr om året i skadestånd för framtida inkomstbortfall. Skadeståndet var utöver den ersättning han fick i lön fram till 65 år och därefter två tredjedelar livsvarigt.⁷⁰ Anledningen till att TSN även i detta ärendet använder sig av en skälighetsavvägning istället för differensmetoden följer av ett resonemang att med hänsyn till pojkens låga levnadskostnader, ansåg TSN att det var svårt att använda sig av differensmetoden.

Den andra frågan handlar om barnets familjeförhållanden ska påverka ersättningsnivån. Detta diskuterades redan i SOU 1975:51. Skadeståndskommittén

68 NJA 1961 s. 572

69 Trafikskadenämndens cirkulärreferat nr 5/1989

70 Trafikskadenämndens cirkulärreferat nr 6/1989

skrev i sitt svar till betänkandet att det är mindre lämpligt att i bedömningen av barns och ungdomars framtida inkomster ta hänsyn till föräldrarnas ekonomiska och sociala standard.⁷¹

Regeringen beslutade 1988 om ett direktiv till en parlamentarisk kommitté för att se över skadeståndslagens regler om ersättning för ideell skada i samband med personskada. Huvuduppgifterna för kommittén var att överväga vilka ersättningsposter som bör tillämpas för ideella skador, hur normerna för att bestämma ersättningen bör fastställas och om ersättningsnivåerna bör höjas.⁷² Kommittén lade fram två betänkande⁷³ och slutbetänkandet Ersättning för ideell skada vid personskada.⁷⁴

I betänkandet redovisades många synpunkter om framtida inkomstbortfall gällande barn och vilket underlag som skulle ligga till grund för beräkningen. Nedan redovisar jag de intressantaste åsikterna.

Kommittén redovisade i sitt betänkande Försäkringsinspektionens (nuvarande Finansinspektionen) promemoria från oktober 1988. Inspektionen hade inte hittat belägg för att TSN hade använt förhållanden i närmiljön till nackdel för den skadelidande. Försäkringsinspektionen konstaterade att TSN i första hand hade gjort sina bedömningar utifrån barnets personliga förutsättningar och intresseinriktning oavsett vilken socialgrupp eller närmiljö den skadade kom ifrån samt att även andra faktorer hade vägts in. Inspektionen hade därmed inte funnit skäl för att TSN hade utgått från ett socialgruppstänkande. Inspektionen ansåg inte att införande av schabloner som finns i t.ex. Danmark och Norge skulle innebära en förbättring för de skadade barnen utifrån ett ekonomisk perspektiv.⁷⁵

I betänkandet redovisades också metoden att skjuta upp den slutgiltiga bedömningen av livräntan tills ungdomen har blivit äldre för att se vad som har hänt och vilka arbeten den unge då kan utföra. Men kommittén ansåg att senarelägga det slutgiltiga beslutet inte hjälper de barn och ungdomar som aldrig

71 SOU 1973:51 s. 263

72 Direktiv 1988:76

73 Ersättning för ideell skada till HIV-smittade (SOU 1991:34, Ersättning för kränkning genom brott (SOU 1992:84)

74 SOU 1995:33

75 A.bet. s. 77-78

kommer att kunna komma ut i arbetslivet.⁷⁶

I betänkande redogjordes också för rådande praxis för bestämmandet av framtida inkomstförlust för barn. TSN och Ansvarsnämnden utgick då från vilket framtida yrkesval den skadade gjort och beräknade ersättningen på vilken genomsnittsinkomst det fanns inom den yrkeskategorin. Om det inte fanns några andra hållpunkter för beräkningen skulle ersättningen svara minst mot ett genomsnitt för den del av befolkning som saknar kvalificerad utbildning.⁷⁷

I sitt betänkande redogjorde kommittén att de ansåg det lämpligt med en standardiserad uppskattning av den skadelidandes inkomst som oskadad. Uppskattningen skulle då utgå från en genomsnittsinkomst för heltidsarbete i Sverige. Kommittén skriver vidare att den sociala närmiljön inte ger någon större ledning vid beräkningen av framtida inkomstbortfall gällande barn. Även om både föräldrar och syskon har valt en viss yrkesinriktning säger det inget om barnet eller ungdomen skulle ha gjort samma ställningstagande. Kommittén ansåg att dessa typer av faktorer i princip inte ska påverka.⁷⁸

I propositionen som senare behandlade de förslag som lagts fram i betänkandet ”Ersättning för ideell skada” tas frågan upp om barns framtida inkomstförlust eftersom kommittén hade fått i uppgift att närmare studera skadestånd till barn för framtida inkomstförlust.⁷⁹

Regeringen instämde i kommitténs bedömning om att skadestånd bör motsvara den verkliga förlust som kan antas uppkomma och att detsamma bör gälla även för barn och ungdomar. Regeringen instämde också i att omständigheter som är att hänföra till den skadelidandes sociala närmiljö i princip inte ska påverka bedömningen. Regeringen ansåg att lagstiftningen inte behöver preciseras utan att tillämpning kring barn och ungdomars framtida inkomstbortfall även i fortsättningen ska fastställas inom rättstillämpningen.

Regeringen avsåg att fortsätta att studera praxis avseende ersättning för framtida inkomstförluster till barn och ungdomar och om det behövs återkomma

76 SOU 1995:33 s. 334

77 A.bet. s. 335

78 A.bet. s. 335

79 Prop. 2000/01:68 s. 22

med eventuella nödvändiga lagändringar.⁸⁰

Trots den tydliga inriktningen i förarbetena om att den sociala närmiljön inte ska påverka ersättningsnivån är det tydligt att denna princip fortfarande används. Även om den oftast används som den sista pusselbiten.⁸¹

4.4 Praktisk tillämpning av skadeståndets bestämmande

För att kunna redovisa hur de olika försäkringsbolagen handlägger sina ärenden som rör barn med personskada som har rätt till ersättning för framtida inkomstbortfall har jag intervjuat skadereglerare respektive en jurist på de fyra största bolagen i Sverige. Intervjuerna har genomförts kring ett antal frågeställningar och nedan redovisar jag materialet.⁸²

Den sammanlagda bilden är relativt tydlig. Alla fyra bolagen beskriver sin handläggning av ersättningen på liknade sätt. De påbörjar handläggningen när skadan har skett och bygger ersättningen på hur stor skadan är samt under vilka förutsättningar som barnet kommer att kunna arbeta i framtiden. Grunden för beräkningen är barnets ålder, hur långt barnet har hunnit gå i skolan samt barnets egna förutsättningar. Ju yngre barnet är vid skadan desto svårare är det att räkna ut dess framtida inkomstförlust. Det vanligaste beräkningsättet är att utgå från vad barnet vill och om barnet har visat egna färdigheter. Alla fyra bolagen utgår i från att de flesta ungdomar idag går ut gymnasiet och de beräknar därför en framtida inkomstförlust från 19 års ålder. Det som sedan är knäckfrågan, är huruvida barnet skulle ha läst vidare på högskola eller inte. Enligt bolagen är chansen större att barnet hade läst vidare på högskolan om barnet gått ut gymnasiet och visat goda studieresultat.

För att beräkna den framtida inkomstförlusten använder tre av bolagen en typ av schablon som är beräknade på en genomsnittsinkomst i Sverige. Dessa ligger mellan 200 000 och 220 000 kr per år och byggger på TSN yttranden.

Tre av de fyra försäkringsbolagen tillmäter barnets familjeförhållanden

⁸⁰ Prop. 2000/01:68 s. 23

⁸¹ NFT 3/2005 s.274

⁸² Telefonintervju med A. Spets, jurist på Folksam, 2007-03-27, Telefonintervju med P. Hammarstrand, skadereglerare på If, 2007-03-27, Telefonintervju med M. Engdahl, skadereglerare på Länsförsäkringar, 2007-03-27, Telefonintervju med M. Erlingsson, skadereglerare på Trygg-Hansa, 2007-03-27

betydelse som en del i beräkningen. Bolagen gör en bedömning om det är sannolikt att barnet skulle ha läst vidare eller inte. Bedömningen utgår från föräldrarnas utbildningsnivå respektive inkomstnivå. Om barnets föräldrar och/eller syskon valt att läsa vidare och/eller ligger i ett högre inkomstnivå än genomsnittet håller försäkringsbolagen det för sannolikt att även den skadelidande skulle ha gjort det samma. Denna typ av beräkningar är inte helt ovanliga även om det är vanligast är att använda ovan nämnda schabloner vid beräkning av framtida inkomstbortfall gällande barn. De tre bolagen använder dock lite olika modeller.

Det fjärde bolaget som är Folksam, säger sig inte använda familjeförhållandena i beräkningen, som beskrivs ovan. En av anledningarna att jag har fått ett annat svar från Folksam kan ha sin grund i att jag i det fallet talade med en jurist som arbetar centralt i Stockholm och inte arbetar med skadereglering dagligdags. Det skulle då visa att det finns officiella ståndpunkter men att handläggningen är mer statisk. I praktiken finns familjebakgrunden fortfarande med som en del av underlaget för ersättningen av framtida inkomstbortfall.

Förutom de ovan redovisade ersättningarna finns det i ett av bolagen också möjligheten för den skadelidande att få ersättning för förlorad inkomst under skoltiden från sommararbete eller liknande.

5 Är schabloner en bättre lösning?

5.1 Inledning

Att ersättningen för framtida inkomstförlust skulle kunna schabloniseras diskuteras i de flesta utredningar om skadeståndsersättning och också i intervjuerna med försäkringsbolagen. Redan i 1995 års betänkande, ”Ersättning för ideell skada vid personskada”, togs möjligheten upp att införa schabloner som bygger på den medicinska invaliditeten men kommittén kom då fram till att det inte var lämpligt med schabloner som bygger enbart på den medicinska invaliditeten. Om schablonen enbart bygger på den medicinska invaliditeten ger den ingen tillförlitlig uppskattning om barnets eller ungdomens framtida yrkesval. Författarna till betänkandet ansåg därför att en standardiserad ersättning bör bygga

på genomsnittsinkomsten i Sverige.⁸³

Såsom tidigare framkommit har frågan om schabloner också varit på den politiska agendan. I riksdagen har det funnits en gemensam syn på frågor som rör barns ersättning för framtida inkomstbortfall oavsett partitillhörighet.

Ett exempel är en riksdagsdebatt från 1997 mellan Margot Wallström dåvarande socialministern (s) och Rose-Marie Frebran (kd), där Frebran tar upp frågan om beräkning av inkomstbortfall för små barn.⁸⁴ Wallström svarade då; ”Eftersom de skadade inte var yrkesverksamma när de skadades saknas också hållpunkter för att försöka förutsäga vad de skulle ha ägnat sig åt om det inte skadats. Därför brukar man vänta med den praktiska skaderegleringen till dess att man vet vilket yrke de skulle ha valt eller kommer att välja. Metoden att skjuta på en slutlig prövning ger dock ingen hjälp i de fall när barn och ungdomar skadats så allvarligt att de aldrig eller i ytterst begränsad omfattning kan komma ut i förvärvslivet. I brist på andra hållpunkter gör man som praxis en bedömning av ett barns framtida inkomstförlust med utgångspunkt från att den skadelidande skulle ha kunnat uppnå en inkomst som motsvarar minst ett genomsnitt för den del av befolkningen som saknar mer kvalificerad utbildning. Man måste välja ett tal, och det har medfört ett skadeståndsbelopp för inkomstförlust på cirka 150 000 kr per år.”

Bägge debattörerna var överens om att schabloner behövs gällande barn. Däremot var de inte överens om vilken genomsnittsinkomst schablonen skulle bygga på – ett genomsnitt för icke kvalificerad utbildning cirka 150 000 eller ett genomsnitt av hela befolkningen som då skulle bli högre.

Trots den politiska debatten och det tydliga ställningstagandet från statsmakten angående schabloner finns det inget stöd i lagstiftningen för detta.

Hos försäkringsbolagen finns dock en tro på att någon form av schabloner för ersättning av framtida inkomstbortfall för små barn redan finns idag. I Whiplashkommissionens slutrapport finns ett tabellverk där alla schabloner redovisade och där skriver de att det finns schabloner gällande ersättning för

83 SOU 1995:33 s. 335

84 Riksdagsdebatt 18 april 1997

inkomstbortfall för små barn.⁸⁵ Dessa tabeller kan lätt missuppfattas av läsaren och få läsaren att tro att det redan idag finns fastställda schabloner gällande små barn. Trafikskadenämndens yttrande visar tvärtom att det inte finns schabloner i alla ärenden utan att familjeförhållandena påverkar ersättningen av framtida inkomstbortfall.

5.2 Fördelar med schabloner

Försäkringsbolagen är relativt eniga om att schabloner skulle förkorta handläggningstiden. De ser fördelen med schabloner då ärendet inte skulle behöva passera TSN mer än en gång. Utredningarna skulle kunna förenklas. I många fall skulle det också bli en effektivare skadereglering om schabloner för ersättningen av framtida inkomstbortfall infördes.⁸⁶ Om det fanns schabloner skulle både den skadelidande och försäkringsbolagen redan från början veta förutsättningarna för ersättningen.

Försäkringsbolagen anser vidare att en av fördelarna med schabloner är att dessa skulle det bli mer rättvisa då alla skulle få samma ersättning. Schablonerna skulle också underlätta de svåraste fallen d.v.s. när barnen är väldigt små och där det är svårt att uppskatta sannolikheten. Det är också i dessa fall där familjeförhållandena väger tyngst. Barnärenden tenderar att dra ut på tiden då de slutregleras först när den skadelidandes situation har stabiliserats. En lösning skulle vara en schablon som bygger på en genomsnittsinkomst i Sverige. Men det som bolagen anser vara det viktigaste är ändå att alla bolag följer Trafikskadenämndens rekommendationer och yttranden för att få enhetliga ersättningar.⁸⁷

Frågan om schabloner har kommit upp även i andra sammanhang där Whiplashkommissionen har varit tydligast. Författarna till delrapporten, Ökad användning av schabloner, anser att en ökad användning av schabloner skulle leda till att skaderegleringsprocessen skulle bli snabbare, enklare och därmed totalt

⁸⁵ Whiplashkommissionens slutrapport s. 154

⁸⁶ Telefonintervjuer med P. Hammarstrand, skadereglerare på If, A. Spets, jurist på Folksam, M. Engdahl, skadereglerare på Länsförsäkringar, M. Erlingsson, skadereglerare på Trygg-Hansa, 2007-03-27

⁸⁷ Telefonintervjuer med P. Hammarstrand, skadereglerare på If, A. Spets, jurist på Folksam, M. Engdahl, skadereglerare på Länsförsäkringar, M. Erlingsson, skadereglerare på Trygg-Hansa, 2007-03-27

sett effektivare – till fördel för den skadelidande men också för de intressen som företräds av försäkringsbolagen.⁸⁸

I Whiplashkommissionens slutrapport sammanfattades fördelarna med schabloner på följande sätt; ”skaderegleringen skulle gå snabbare, rättssäkerheten skulle öka genom att lika fall behandlas lika, förutsägbarheten skulle öka för såväl de skadelidande som för försäkringsbolagen, att om schablonerna blir enhetliga och skäliga minskar behovet av att ifrågasätta försäkringsbolagens bedömningar samt att det skulle bli både ekonomisk effektivare och därmed skulle det bli bättre resursutnyttjande”.⁸⁹

I delrapporten till Whiplashkommissionen, Ökad användning av schabloner, tas ett typexempel upp som handlar om barn som blir svårt skadade i trafiken och som aldrig kommer att arbeta. Exemplet beskriver praxis där barnet skulle ha haft samma inkomst som han hade uppnått som vuxen och oskadad. Detta är i stort sett ett schabloniserat synsätt och leder till att den skadade anses vara tillgodosedd med ersättning via ”genomsnittsmetoden”. Men ju äldre barnet är och därmed har mer uttalade yrkesplaner desto större skäl finns, enligt författarna av delrapporten, att frånga ”genomsnittsmetoden” till förmån för en individualiserad metod i enlighet med skadeståndsrättsliga grunder.⁹⁰

Whiplashkommissionen beskriver tre möjliga vägar att införa schabloner där den första är via lagstiftning. Kommissionen anser att det strider mot svensk rättstradition att införa schabloner via lagstiftning och att det troligen inte skulle bli tillräckligt flexibelt. Kommissionen anser särskilt med utgångspunkt i kritiken mot de danska författningsreglerade schablonerna, att schabloner är mycket oflexibla och svåra att förändra. Därmed skulle denna typ av reglering vara utesluten i Sverige.⁹¹

Det andra sättet som Whiplashkommissionen redovisar är att låta schabloner växa fram genom domstolspraxis.⁹² HD skulle via prejudikat kunna

88 J. Kleinman, O. Schönning, Ökad användning av schabloner i personskaderegleringen – ett förslag. Rapport till Whiplashkommissionen s. 3

89 Whiplashkommissionens slutrapport, s. 153

90 J. Kleinman, O. Schönning, Ökad användning av schabloner i personskaderegleringen – ett förslag. Rapport till Whiplashkommissionen, s. 17-18

91 Whiplashkommissionens slutrapport s. 155

92 Whiplashkommissionens slutrapport s. 155

ställa sig bakom tillämpningen av schabloner och på det sättet skapa lagregler. Detta sätt skulle ta mycket längre tid men det skulle kunna finnas en möjlighet att särskilt intressanta fall skulle komma till HD genom den så kallade "hissen".⁹³ Eftersom det är HD och inte parterna som styr vilka ärenden som anses så pass intressanta att "hissen" skulle vara tillämplig innebär det troligen att detta förfarande skulle ta mycket lång tid. Kommissionen anser därför att det inte är speciellt realistiskt att använda sig av denna modell.⁹⁴

Whiplashkommissionen anser att den tredje vägen är den mest realistiska. Den tredje vägen bygger på att schablonerna skapas genom medverkan av olika intressenter inom personskadeområdet. I detta arbete skulle TSN ha huvudrollen då den redan idag skapar schabloner inom området. Kommissionen framhåller också som en möjlighet att inrätta ett särskilt fristående organ bestående av politiska företrädare med ansvar att utforma schabloner.⁹⁵ Den bästa lösningen skulle enligt författarna av delrapporten, Ökad användning av schabloner, trots allt vara att ge TSN ett större mandat och därigenom ge utvidgad möjlighet att använda schabloner.⁹⁶

Finansinspektion har tagit upp frågan om schabloner ur ett annat perspektiv. FI anser att handläggningstiden vid skadereglering överlag är för lång och att en ökning av schabloniseringen inom nuvarande lagstiftning skulle bidra till att handläggningstiden skulle minska genom olika former av direktskadereglering för enklare skador.⁹⁷ Även om FI inte tar upp framtida inkomstbortfall som exempel är diskussionen om schabloner närvarande.

Inom EU finns inga regler som påverkar den nationella ersättningsrättens materiella regler. Det skulle därför inte finnas några hinder för att i svensk lag införa ökad tillämpning av schabloner inom det personskadeståndsrättsliga området.⁹⁸

93 RB 56:13 – 15 §§ samt RB 57 kapitlet

94 Whiplashkommissionens slutrapport s. 155

95 A.a. s. 155

96 J. Kleineman, O. Schönning, Ökad användning av schabloner i personskaderegleringen – ett förslag. Rapport till Whiplashkommissionen s. 26

97 Finansinspektion rapport 2003:1 s.25

98 J. Kleineman, O. Schönning, Ökad användning av schabloner i personskaderegleringen – ett förslag, Rapport till Whiplashkommissionen s. 22

5.3 Nackdelar med schabloner

Försäkringsbolagen ser också nackdelar med schabloner. De anser att det kan bli mer orättvist för dem som verkligen skulle ha valt att läsa vidare och därmed med stor sannolikhet tjänat mer. De ser också en fara i att den individuella bedömningen skulle försvinna och att det skulle kunna upplevas som orättvist att alla skulle få samma ersättning. De anser vidare att det inte skulle räcka med att TSN skulle ta fram hjälptabeller angående inkomstbortfall utan att det i så fall skulle behövas en lagändring där fokus ändras från ren individuell beräkning till mer schabloniserad beräkning.⁹⁹

Whiplashkommissionen ser också nackdelar med schabloner då de inte skulle vila på skadeståndsrättsliga principer. Det blir då viktigt att den skadelidande inte upplever sig som en förlorare och ser att han skulle få högre ersättning om den byggde på skadeståndsrättslig grund. Schablonerna måste upplevas som rättvisa, enhetliga och skäliga av de skadade. Om schablonerna inte är allmänt accepterade kan de snabbt mista trovärdighet. Detta skulle leda till att frågorna flyttades till domstolarna.¹⁰⁰

5.4 Avslutning

Det finns tydligt både fördelar och nackdelar med att införa schabloner och det material som jag studerat ger ingen entydig bild. Schabloner skulle förkorta handläggningstiden då försäkringsbolagen skulle kunna göra utredningarna enklare och mer inrikta sig på tabeller än på den individuella bedömningen. Främst skulle schabloner kunna vara till stor hjälp för försäkringsbolagen när väldigt små barn skadas. En schablon för dessa situationer skulle leda till att familjeförhållande inte längre skulle vara en del av underlaget för ersättning för framtida inkomstbortfall. Schabloner för dessa små barn skulle då kunna bygga på den genomsnittliga inkomsten i Sverige. Det är viktigt att schablonerna inte blir oflexibla och att de uppfattas som rättvisa. Det skulle vara en fördel om HD i ett antal fall fastställde de av TSN framlagda schablonerna för att genom ett HD-

99 Telefonintervjuer med P. Hammarstrand, skadereglerare på If, A. Spets, jurist på Folksam, M. Engdahl, skadereglerare på Länsförsäkringar, M. Erlingsson, skadereglerare på Trygg-Hansa, 2007-03-27

100 Whiplashkommissionens slutrapport s. 156-157

domslut får prejudikat. Det skulle troligen behövas en lagändring för att schabloner skulle bli praxis inom personskadeområdet. Ett införande av schabloner skulle, trots de ovan redovisade nackdelarna, innebära en mer rättvis hantering av ersättningarna för yngre skadade barn. Barnen skulle få skadeståndet beräknat utifrån skadan de har och inte utifrån vilken utbildningen deras föräldrar har.

6 Jämförelse med andra länder

6.1 Inledning

Nedan kommer jag kort beskriva fyra olika länders skadeståndsrätt gällande personskador och då speciellt skadeståndet kring framtida inkomstbortfall. Både Norge och Danmark har fler schabloner än Sverige och i dessa två länder bygger ersättningen för framtida inkomstbortfall på schabloner på grundval av den medicinska invaliditeten. Finland har det systemet som är mest likt det svenska och de har även schabloner för exempelvis sveda och värk respektive lyte och men, men inte för framtida inkomstbortfall. Det sista landet som jag har valt att redovisa är Italien som har ett helt annorlunda system där schabloner helt saknas.

6.2 Norge

I Norge liksom i övriga Norden bygger trafikskadelagstiftningen på allmänna skadeståndsrättsliga grunder. Men i Norge används överlag mer schabloner och schabloniserade beräkningar än i Sverige angående frågor om personskadeersättning.¹⁰¹ Den lag som styr hur ersättningen betalas ut är Lov om skadeserstatning. Den norska ersättningen är uppdelad i fem olika poster;

- inkomstförlust (fram till uppgörelsedatumet),
- framtida inkomstförlust (från uppgörelsedatumet och vanligast fram till 65 år ålder),
- utgifter (fram till uppgörelsedatumet),
- framtida utgifter (utgifter från uppgörelsedatumet till livet ut) samt

¹⁰¹ Whiplashkommissionens slutrapport s. 89

- menersättning (från uppgörelsedatumet till livet ut).¹⁰²

I Norge är ersättningen för inkomstbortfall till barn under 16 år standardiserad enligt skl § 3-2a. Vid 100 procent invaliditet får barnet 40 grundbelopp enligt folketrygden (G) vilket motsvarar 60 699 NOK (1 maj 2005). Maxbeloppet blir därmed 2 427 960 NOK. Därefter reduceras beloppet utifrån skadans invaliditetspåverkan. Om en skada bedöms till 50 procent reduceras beloppet till hälften.

Ersättningen för inkomstförlust utbetalas som ett engångsbelopp och inte per månad. Ersättningen för framtida inkomstbortfall bygger på den medicinska invaliditeten och följer de av Sosial- og Helsedepartementet beslutade invaliditetstabellerna.¹⁰³ I Norge ersätts inte inkomstbortfallet för skador som innebär mindre än 15 procent i invaliditet.¹⁰⁴

Det finns kritik i Norge mot systemet och frågan ställs om detta är ett bra sätt att beräkna skadeståndet på. Oftast anses att 40 grundbelopp är i lägsta laget. Det finns även en diskussion om ersättningen ska vara lika oavsett hur gammalt barnet var vid skadetillfället eller om åldern skulle påverka beräkningen. P. Lödrup anser att trots bristerna i ersättningssystemet att själva principen med en standardiserad ersättning till barn är bra.¹⁰⁵

Ersättningen till skadade barn har ökat drastiskt under de senaste trettio åren. Den ligger idag fem gånger högre än vad som 1974 ansågs vara maxbeloppet.¹⁰⁶ I Norge har domstolsprocesserna gällande alla personskador ökat under de senaste åren. Enbart Skadeförsäkringsbolaget Gjensidige redovisade en ökning mellan 1985 och 2002 från cirka 50 till 218.¹⁰⁷ Detta kan ha haft olika orsaker, men kanske framförallt att bolagen är mer ”snåla” i sin uppgörelser och att de skadelidande är mer pådrivande och i vissa fall ställer orimliga krav på bolagen.

Den norska modellen innebär att ersättningen för inkomstbortfall är standardiserad för barn upp till 16 år. Den standardiserade delen bygger enbart på

¹⁰² NFT 1/2005 s. 11

¹⁰³ P. Lödrup, Laerebok i erstatningsrett s.368

¹⁰⁴ A.a. s.367

¹⁰⁵ P. Lödrup, Laerebok i erstatningsrett s.368

¹⁰⁶ NFT 1/2005 s. 15

¹⁰⁷ A.a. s. 5

den medicinska invaliditeten och 40 grundbelopp kan anses ligga något lågt. Eftersom beräkningen görs enbart på den medicinska invaliditeten och med hjälp av tabeller anses det inte finnas något behov av en motsvarighet till den svenska TSN.¹⁰⁸ I beräkningen tas ingen hänsyn till vad den skadelidande skulle kunna göra utan bara hur invalidiserad den skadelidande är. Detta har lett till att Högsta domstolen gör olika bedömningar utifrån det enskilda fallet i de övriga delarna och det har lett till att beloppen skenat iväg. Att ersättningen ökar då det följer grundbeloppet är logiskt utifrån ökningen på inkomstnivåerna. Det som inte är riktigt lika logiskt är att posten för framtida utgifter också har ökat, vilket framkommer tydligt vid en jämförelse mellan 1981 och dagens ersättningsnivåer. Detta kan inte förklaras genom ändringar i lagstiftningen utan snarare på samhällets förändrade inställning till funktionshindrade personer.¹⁰⁹ Schablonerna sätts ur spel om de inte längre verkar vara rättvisa. Domstolarna använder då andra ersättningar för att kompensera den skadelidande. Det gör att lagstiftningen och domstolarna inte längre är i fas. Det är därför av vikt att schabloner ses som rättvisa och tillräckligt förankrade i samhället för att de ska kunna få den avsedda effekten.

6.3 Danmark

Danmark har de en trafikskadelagstiftning som bygger på skadeståndsrättsliga grunder. Ersättning för sveda och värk respektive lyte och men ersätts genom schabloner. Danmark har som Norge en standardiserad skadeståndsrätt gällande inkomstbortfall för barn och ungdomar. Beräkningen av skadeståndersättningen bygger på Erstatningsansvarsloven. Om barnet eller ungdomen haft ett arbete vid olyckstillfället beräknas ersättningen som för andra löntagare.¹¹⁰

Om barnet eller ungdomen genomgick en utbildning vid skadetillfället kan han få ersättning som kan utgå för förlust av skolår och för förlängd utbildning (andet tab) enligt 1§. Om den skadelidande genom dokumentation kan visa att han skulle ha haft ett inkomstbringande arbete under utbildningen kan den skadelidande kräva ersättning för ”tabt arbejdsfortjeneste” enligt 2§. När sedan

108 Whiplashkommissionens slutrapport s. 89

109 NFT 1/2005 s.15

110 Vinding Kruse A., Erstatningsretten s.366-367

utbildningen skulle ha varit avslutad och att det skulle vara sannolikt att den skadelidande skulle ha påbörjat sitt arbete har han rätt till ersättning för inkomstbortfallet.¹¹¹

Om skadan blir bestående och det innebär sämre möjligheter för den skadelidande att skaffa sig inkomster genom arbete utgår ”erhvervsevnetabserstatning” enligt 5-8§§.¹¹² Ersättningen bestäms via differensmetoden och beräkningen ska utgå från den skadelidandes möjligheter till att skaffa sig inkomster via eget arbete. Skadan beräknas utifrån 5§ 3st. och är en procentsats som bygger på invaliditetsgraden. Det är ett rent ekonomisk kriterium som bygger på hur stor invaliditeten är i procent och inte vad barnet kan göra trots sin invaliditet. Ersättningen beräknas därmed efter den bedömda invaliditeten i procent. Om invaliditeten är mindre än 15 procent utgår ingen ersättning för inkomstbortfallet.¹¹³ För barn under 18 år som inte kan arbeta alls eller bara delvis fastställs ersättningen via ”tab i erhvervsevne”. Den bygger på en standardsättning på 276 000 DKR multiplicerat med mengraden och därefter multiplicerat med 10. Inte heller Danmark har någon motsvarighet till Sveriges Trafikskadenämnd.¹¹⁴

6.4 Finland

Finland har den lagstiftningen som mest liknar den svenska, gällande bestämmande av ersättning på skadeståndsrättslig grund vid personskador.¹¹⁵

Det finns en tydlig skillnad mellan Finland och Sverige men den påverkar inte själva beräkningen. Trafikförsäkringen är primär i förhållande till rätten till ersättning från det allmänna. I Finland ska trafikförsäkringen täcka även de faktiska vårdkostnaderna för sjukvården. Sjukvården skickar en räkning till trafikförsäkringsbolaget som har skyldighet att betala.

I Finland finns inga bestämmelser i skadeståndslagen hur personskada ska

¹¹¹ Vinding Kruse A., Erstatningsretten s. 367, Vinding Kruse A., Möller J., Erstatningsansvarsloven s. 64-65

¹¹² Vinding Kruse A., Möller J., Erstatningsansvarsloven s. 65

¹¹³ A.a. s. 65

¹¹⁴ J. Kleineman, O. Schönning, Ökad användning av schabloner i personskaderegleringen – ett förslag. Rapport till Whiplashkommissionen s. 21

¹¹⁵ Whiplashkommissionens slutrapport 2005 s. 88

beräknas.¹¹⁶ Det finns däremot schabloner för sveda och värk samt lyte och men ungefär som i Sverige. För skador som understiger en invaliditet på 15 procent utbetalas ingen ersättning för inkomstbortfall.¹¹⁷

Under posten ”minskning i inkomst eller uppehålle” ersätts förlorad inkomst. Ersättningen ”förlorad arbetsförtjänst” fastställs normalt i efterhand utifrån den inkomstförlust som faktiskt har skett. Därmed fastställs ersättning för varaktig arbetsoförmåga genom beräkning av skillnaden mellan den inkomst som den skadelidande skulle ha haft utan skadan och den inkomst som den skadelidande kan uppnå med skadan.¹¹⁸ Det liknar den svenska differensmetoden och bygger ett hypotetiskt händelseförlopp där en jämförelse sker mellan vad som den skadelidande har för inkomst som skadad och vad han skulle kunna ha fått rent hypotetiskt som oskadad.¹¹⁹

Det finns inga speciella regler för barn som skadelidande utan det brukar ske skönsmässigt.¹²⁰ I Finland bygger beräkningen av barns ersättning för varaktig arbetsoförmåga i första hand på vad barnet själv vill och vilka yrkesplaner barnet har eller om barnet redan valt en yrkesväg som exempelvis att genomgå en akademisk utbildning. Trafikskadenämnden (TrSkN) i Finland bedömer barns förutsättningar i framtiden på vad de hittills har åstadkommit. TrSkN delar upp barn i två grupper, den ena är barn som kommer att utföra industriarbete eller liknade och den andra är barn som har genomgått en akademisk skolgång eller liknande. Därefter bygger TrSkN sin beräkning på vad barnet skulle ha haft för yrke som oskadad. Det är också brukligt att fatta det slutgiltiga beslutet när nämnden vet mer om barnets framtid.¹²¹

I Finland ger TrSkN årligen ut publikationen ”Trafikskadenämndens normer och instruktioner”. Dessa normer och instruktioner har samma dignitet som svenska Trafikskadenämndens hjälptabeller.¹²²

116 SOU 1995:33 s. 207

117 Whiplashkommissionens slutrapport 2005 s. 88

118 SOU 1995:33 s. 208-209

119 Saxén H, Skadeståndsrätt s. 268-269

120 SOU 1995:33 s. 209

121 Saxén H, Skadeståndsrätt s. 292-293, NJA 1961 s. 572

122 Whiplashkommissionens slutrapport 2005 s. 88

6.5 Italien

De grundläggande reglerna för skadestånd i Italien finns i Codice Civile från 1942. Utgångspunkten vid beräkningen av skadeståndets storlek bygger på att den som är vållande till skadan ska kompensera den skadelidande enligt artt. 2043 cc. I Codice Civile finns inga riktlinjer om hur stor ersättningen ska vara, men ekonomisk och ideell skada står beskrivet i lagtexten artt. 2059 cc.

Det som gör att Italien intressant är den totala avsaknaden av schabloner. Alla tvister om skadestånd och skadeståndets storlek avgörs av domstol, som är det enda tvistlösningsalternativet.

Riktlinjerna för skadestånden har därför utvecklats via praxis. Den italienska konstitutionsdomstolen Corte Costituzionale har genom två domar 1978 och 1986 slagit fast att ersättningen för personskador ska delas in i tre kategorier, ekonomisk skada ("danno patrimoniale"), sveda och värk ("danno morale") och olägenheter i övrigt ("danno biologico"). Det finns också ersättning för kostnader som utbetalas mot kvitto ("danno emergente").¹²³

Ersättning för framtida inkomstbortfall ("lucro cessante") bygger på den skadelidandes förlust av förvärvsinkomst. När det gäller unga som står under utbildning betraktas även familje- och andra sociala förhållanden. Domstolen gör en sannolikhetsbedömning över vilka "karriärmöjligheter" den skadelidande har.¹²⁴ Ersättningen för inkomstbortfall ska täcka den förlorade chansen som den skadelidande hade haft som oskadad. Inte heller här finns det några schabloner.

Beräkningen av ersättning för inkomstbortfall hanteras snarlikt som i Sverige. Ett rättsfall från 2007 handlar om en yngre man som råkar ut för en trafikolycka. Då mannen studerade vid högskolan när olyckan inträffade fick han ersättning för framtida inkomstbortfall beräknat på vad han skulle ha tjänat efter fullgjorda studier.¹²⁵

Det framförs en del kritik mot det Italienska systemet och jag har haft möjlighet att ta del av en samling av uppsatser från Scuola superiore Sant'Anna i

¹²³ SOU 1995:33 s. 271

¹²⁴ A.a. s. 273

¹²⁵ Sent 3949/2007

Pisa. I uppsatserna beskrivs det italienska systemet gällande skadeståndrätt.¹²⁶

Kritiken som framförs bygger mycket på avsaknaden av schabloner och regler. I dag ersätts en skada utifrån vad domstolen kommer fram till, vilket leder till att den skadelidande yrkar ersättning för alla skador som över huvudtaget kan vara troliga. Försäkringsbolaget vill givetvis betala ut så lite som möjligt i ersättning. De av Corte Costituzionale framtagna kategorierna har nu utökats till estetisk skada ("danno estetico"), skada på fortplantningsorganen ("danno alla sfera sessuale"), skada på relationer (danno alla vita di relazione) m.fl. och detso fler den skadelidande kommer på detso bättre är det. Rättsskipningen bygger på att den skadelidande med hjälp av advokat ska bevisa så många skador som möjligt och försäkringsbolaget med sin advokat ska göra det motsatta.¹²⁷

Utifrån vad författarna av de olika uppsatserna skriver, verkar det som det inte finns någon vilja från domstolarna att införa schabloner. Domarna vill inte ha schabloner för då kan de inte längre bestämma som de vill och advokater vill inte ha schabloner för de kommer då att tjäna mindre. Politiker vill inte heller införa schabloner då de skulle kunna beskyllas för att de har försämrat möjligheterna till skadestånd för sina medborgare.¹²⁸ Detta är tydligt personliga åsikter men kan vara intressanta att ta del av utifrån diskussionen i Sverige.

6.6 Avslutning

Utifrån jämförelsen av dessa fyra länder är det tydligt att det finns både för- och nackdelar med schabloner. Norge och Danmark har schabloner gällande framtida inkomstbortfall men i Norge har schablonerna till viss del satt ur spel genom domslut. Domstolarna i Norge har ökat ersättningen genom att göra individuella bedömningar då de har ansett att schablonerna är för låga. Det som händer i Norge visar att det är viktigt att schabloner är förankrade och accepterade i samhället. I Danmark har inte samma problem visat sig utan där verkar schablonerna fungera som lagstiftaren hade tänkt.

Finland är likt Sverige när det gäller ersättning vid personskada.

¹²⁶ La valutazione delle macropermanenti, Edizione ETS, Scuola Superiore Sant'Anna – Pisa, 2005

¹²⁷ L. Desiderio, Danni alla persona ed assicurazione s. 25

¹²⁸ A.a. s. 28

Jämförelsen blir därför inte lika intressant utan påvisar snarare att finsk och svensk lagstiftning liknar varandra mycket gällande dessa frågor.

Däremot är jämförelsen med Italien desto intressantare då Italiens system helt saknar schabloner och allt bygger på domstolsförfarande. Det är också intressant att ta del av kritiken avseende avsaknaden av schabloner samt kritiken om det osäkra domstolsförfarandet, speciellt utifrån att exempelvis B.W. Dufwa åsikt om att fler ärenden borde prövas av HD.¹²⁹ Det är tydligt att enbart ett domstolsförfarande inte ger en mer rättvis bedömning utan snarare mer beror på om den skadelidande har tur med domaren eller har en skicklig advokat.

Det jämförelsen avslutningsvis visar är att oavsett om det finns schabloner eller inte kommer det alltid finnas kritik mot systemet och att alla länder inklusive Sverige ständigt försöker att hitta ett system som är bättre än det som finns idag.

7 Slutsatser

Ersättningen för personskador bestäms enligt skadeståndslagen vilket innebär att ersättningen bestäms enligt skadeståndsrättsliga principer i varje skadefall för sig. Beräkningen sker därmed på individuella grunder. Inom delarna sveda och värk samt lyte och men finns tydliga hjälptabeller som utges av TSN och när det gäller kostnadsersättningar utbetalas dessa mot kvitton. Ersättningen av framtida inkomstbortfall ska beräknas utifrån vad personen skulle ha tjänat som oskadad jämfört med vad den skadelidande tjänar som skadad. Denna beräkning är förhållandevis enkel för personer i arbetsför ålder och som har ett arbete. För barn gäller samma regler, men då barn mycket sällan har varit ute i arbetslivet blir beräkningen av skadeståndet mer en gissning.

Regeringen har i flera propositioner varit tydlig med att det inte ska förekomma några beräkningar av det framtida inkomstbortfall utifrån den sociala närmiljön och inte utifrån ett socialgruppstänkande. Riksdagen har ändå valt att inte ändra på själva lagtexten utan utgått från att rättstillämpningen ska hantera frågan.

Trots riktlinjer från statsmakten finns det tydliga spår av

¹²⁹ Se avsnitt 3.5 Trafikskadenämnden som rättsbildare

socialgruppstänkande i yttrandena från TSN. Detta får till följd att försäkringsbolagen följer nämndens yttrande och att socialgruppstänkandet finns i alla led. Det leder till att två barn som skadas i samma trafikolycka kan få två helt olika ersättningar och det kommer påverka barnen resten av deras liv. Nämndens agerande överensstämmer inte med lagstiftarens intentioner och påverkar dessa barn på ett sätt som inte framstår som rättvist.

Som grund för sina ställningstagande har TSN statistik från SCB som påvisar att fler barn från högutbildade hem läser vidare på högskolan. Samtidigt har detta ändrat sig kraftigt under de senaste åren. Mellan 1993/94 och 2002/03 har ökningen gått från 18 till 24 procent. En klar ökning av studenter från ”arbetarhem” visas mellan åren 1993/94 och 2002/03, från 18 till 24 procent.¹³⁰ Det kanske inte är många barn som drabbas, men dessa barn drabbas under hela sitt liv på ett sätt som är orimligt. Likhetsprincipen inom svensk rätt, som uttrycker att ”lika fall ska behandlas lika”, sätts ur spel då lika skador inte ersätts lika p.g.a. barnens familjeförhållande. Det blir speciellt anmärkningsvärt då samhället under många år försökt att öka andelen barn från icke högutbildade familjer att studera vidare och därigenom minska klyftorna i samhället. Dessa ansträngningar har under de senaste åren gett resultat. Att då diskriminera barn från ”arbetarhem” på det sättet som TSN gör, är att vrida klockan tillbaka i tiden och det kan inte vara rimligt.

Statistiken kan också användas på motsatt sätt. Statistiken visar att alla barn till högutbildade föräldrar inte läser vidare. Dessa barn får då genom positiv särbehandling för mycket i ersättning. De barn som är från ”arbetarhem” och skulle ha läst vidare, får för lite i ersättning och de barn som kommer från ”akademikerhem” och inte skulle ha läst vidare, får för mycket. Det blir med andra ord fel i dubbel bemärkelse. Att göra som TSN och utgå från föräldrars utbildningsnivå vid beräkning av barns framtida inkomstförluster borde anses vara förlegat.

Statistiken kan användas vidare för att påvisa att fler flickor än pojkar läser vidare. Samt att fler barn med svensk bakgrund än barn med utländsk bakgrund

130 www.scb.se/statistik/UF/UF0205/2006A04/UF0205_2006A04_SM_UF20SM0602.pdf, 2007-04-19

som läser vidare.¹³¹ Om denna diskussion skulle dras till sin spets skulle det kunna innebära att en arbetarpojke med utländsk bakgrund skulle vara berättigad till lägre ersättning än en akademikerflicka med svensk bakgrund. Jag tror inte att TSN skulle göra denna bedömningen då det är att dra statistiken för långt. Det kan ändå vara intressant att visa hur statistik kan användas. Om TSN trots allt skulle ta dessa hänsyn tror jag att Diskrimineringsombudsmannen skulle reagera är mycket kraftigt.

Lagstiftningen tar idag sikte på invaliditetsgraden gällande arbetsförmågan och inte enbart den medicinska invaliditeten. För att en förändring ska kunna ske måste därför utgångspunkten inom den svenska skadeståndslagen förändras. Om lagen tog sin utgångspunkt i den medicinska skadan och beräkningen därefter byggde på tabeller och genomsnittsinkomst i Sverige skulle den individuella bedömningen försvinna.

Skulle då en schablonisering av ersättningsnivån göra skadeståndet mer rättssäkert och ge alla barn samma förutsättningar? Det är tydligt att alla som är lika skadade då skulle få exakt lika mycket i förlorad framtida inkomst vid likadana fall. Alla barn oavsett bakgrund skulle få lika mycket i ersättning och den individuella bedömningen skulle försvinna. Nackdelen skulle vara att denna förändring inte följer skadeståndslagens avsikt att skadestånd inte ska utjämna inkomstskillnader som fanns innan olyckan inträffade.¹³²

I Norge finns redan ett standardiserat system som ger barn lika mycket ersättning utifrån hur allvarligt skadade de är. Ändå har andra ersättningar gjort att det blivit olika för barnen. Det verkar som HD i Norge tar hänsyn till varje enskilt barn och gör en individuell bedömning. Följden blir då olika stora ersättningar. Skillnaden blir enbart att ersättningen flyttas från framtida inkomstbortfall till menersättning och kostnadsersättningar. Den standardiserade ersättningen är också mycket omdiskuterad i Norge vilket troligen leder till att den blir relativt svår att införa i Sverige via lagstiftningen utan att ta med de förslag på förändringar har som diskuteras i Norge.

131 www.scb.se/templates/Product___74434.asp, 2007-04-19,
www.scb.se/statistik/UF/UF0205/2004I05/UF0205_2004I05_SM_UF19SM0601.pdf, 2007-04-19

132 SOU 1995:33 s. 435

Det finns inget enkelt svar på om schabloner skulle vara den bästa lösningen. Det finns både fördelar och nackdelar med schabloner. Fördelarna är en snabbare och effektivare handläggning då försäkringsbolagen och att TSN inte skulle behöva vänta med den slutgiltiga bedömningen tills barnet var vuxet. Det skulle också vara mer rättssäkert för de barn som hamnar i denna situation och mer förutsebart för barnen och föräldrarna men också för försäkringsbolagen då de redan från början skulle veta ersättnings storlek.

En av nackdelarna med schabloner i lagstiftningen är att de blir oflexibla och svåra att förändra när samhällsutvecklingen kräver det. Detta kan lagstiftaren komma runt genom att koppla ersättningen antingen till genomsnittsinkomst eller till basbelopp. En annan nackdel med införande av schabloner inom detta område skulle vara att den svenska rättstraditionen bryts. Inom den svenska rättstradition har alltid tesen att den skadelidande inte ska tjäna på skadan varit tydlig. Med schabloner skulle det kunna finnas en risk att detta blev fallet, då något barn skulle få mer i ersättning än vad han skulle ha tjänat som oskadad. Detta handlar sannolikt inte om många fall men risken finns trots allt.

Trots nackdelarna och trots de erfarenheter som finns i Norge och Danmark skulle det finnas en möjlighet att införa schabloner när väldigt små barn skadas, t.ex. för barn under 18 år. Vid 18 år är barnen myndiga och har dessutom genomgått huvuddelen av gymnasiet. De flesta har därmed bestämt sig för vilken yrkesinriktning det kommer att välja. Detta skulle förändra den svenska rättstraditionen, men i detta fall skulle det snarare innebära en modernisering av rätten och någon gång ska även den förändras. Om det finns tillräckligt goda skäl till det ska inte själva traditionen vara bromsen i rättsutvecklingen mot rättvisare samhälle.

Även om det finns nackdelar och att det troligen skulle behövas ännu en utredning borde det vara självklart att barn som skadas får samma ersättningar. Att överhuvudtaget föra ett resonemang om föräldrarnas bakgrund finner jag gammalmodigt och kränkande.

Att införa schabloner för barn som skadas mellan 0 - 18 år skulle kunna vara den bästa lösningen. Det viktigaste är att hitta en modell som upplevs

relevant och rättssäkert av politiker, jurister och allmänhet. Modellen ska både förkortar handläggningstiderna och vara rättssäker, men framför allt ska den inte leda till att drabbade barn blir särbehandlade utifrån sin sociala bakgrund.

Ett förslag på modell skulle kunna vara att bedömningen, för att ha rätt till framtida inkomstbortfall, skulle bygga på den medicinsk invaliditeten. Tabeller som utgår från genomsnittsinkomsten skulle då var instrumentet för att beräkna ersättningen för barnet. Schablonen skulle beräknas på följande sätt: Den skadelidandes invaliditetsgrad i procent i förhållande till genomsnittsinkomsten i Sverige. För 100 procent invaliditet skulle hela beloppet ligga som grund vid nettometoden. Denna schablon skulle vara enkel att införa och troligen utan någon större dramatik genom att TSN förändrade sin beräkningsmall för barn. Det viktigaste om ett införande av schabloner ska bli aktuellt är att schablonerna måste vara förankrade bland befolkningen och schablonerna ska upplevas rättvisa och rättssäkra.

Schabloner kunde ha införts sedan lång tid tillbaka, speciellt med tanke på att de politiska parterna tillsynes är överens att familjebakgrunden inte ska påverka barns ersättning. Allt tyder också på att TSN redan idag skulle kunna ändra på sina principer och införa ett mer rättvist system men tyvärr verkar det som att TSN inte vill följa riksdagens intentioner.

Jag tror därför att diskussionen om TSN roll inte är den viktigaste utan att en lagändring behövs oavsett.

För att denna förändring ska få genomslagskraft inom skadeståndsrätten är det viktigt att riksdagen tar sitt ansvar och genomför den lagändring som behövs för att barn ska få lika förutsättningar i livet oavsett hur utbildade deras föräldrar är.

Källor

Offentligt tryck

Betänkande

SOU 1973:51 Skadestånd V. Skadestånd vid personskada

SOU 1995:33 Ersättning för ideell skada vid personskada

Direktiv

Direktiv 1988: 76

Propositioner

Prop. 1975:12 med förslag till lag om ändring i skadeståndslagen
(1972:207)

Prop. 2000/01:68 Ersättning för ideell skada

Protokoll

Riksdagens snabbprotokoll 1996/97:85 8 april

Trafikskadenämndens yttrande

Yttrande 2000-02-02, Diarienummer 2252-1999

Yttrande 2000-03-02, Diarienummer 2522-1999

Yttrande 2001-04-19, Diarienummer 2909-2000

Yttrande 2002-01-14, Diarienummer 1978-2001

Yttrande 2002-07-10, Diarienummer 0401-2002

Yttrande 2002-11-06, Diarienummer är maskerat

Yttrande 2003-10-06, Diarienummer är maskerat

Yttrande 2004-10-28, Diarienummer 1500-2004

Yttrande 2005-08-17, Diarienummer 4309-2004

Yttrande 2006-10-09, Diarienummer 1188-2006

Yttrande 2006-07-11, Diarienummer 4839-2005

Litteratur

Engvall F., *Ersättning vid personskada 2006*, Studentlitteratur 2005

Lödrup P., *Laerebok i erstatningsrett*, 5:e utgåvan, Gyldendal Norsk Forlag 2005

Saxén H., *Skadeståndsrätt*, Ekenäs Tryckeri Aktiebolag 1975

Strömbäck E., Eriksson L.E., Olsson G., Tidefelt E., *Trafikskadelagen, Ersättning vid trafikskada*, 6:e upplagan, Nordstedts juridik AB 2003

Schönning O., Svendenius M., *Skadad i trafiken*, Financial Education, 1:a upplagan 2003

Vinding Kruse A., *Erstatningsretten*, 5 utgåvan, Jurist- og Økonomforbundets Forlag 1989

Vinding Kruse A., Möller J., *Erstatningsansvarsloven*, 3:de utgåvan, Jurist- og Økonomforbundets Forlag 1993

Rapporter

Finansinspektionens rapport 2003:1 *Stärkt skydd för trafikskadade – åtgärder och förslag*.

Kleineman J., Schönning O., *Ökad användning av schabloner i personskaderegleringen – ett förslag. Rapport till Whiplashkommissionen, Stockholm den 15 mars 2005*, Sandvikens tryckeri, Sandviken 2005

Whiplashkommissionen, *Whiplashkommissionens slutrapport 2005*, Sandvikens tryckeri, Sandviken 2005

Internetkällor

www.scb.se/templates/Product____74434.asp, 2007-04-19

[www.scb.se /UF 20 SM 0602 Social bakgrund bland högskolenyborjare 200/06 och doktorandnyborjare 2004/05](http://www.scb.se/UF%20SM%200602%20Social%20bakgrund%20bland%20högskolenyborjare%202006%20och%20doktorandnyborjare%202004%2005), 2007-03-20

www.scb.se/statistik/UF/UF0205/2004I05/UF0205_2004I05_SM_UF19SM0601.pdf, 2007-04-19

www.scb.se/statistik/UF/UF0205/2006A04/UF0205_2006A04_SM_UF20SM0602.pdf, 2007-03-20 och 2007-04-19

www.trafikskadenamnden.se, 2007-03-39

Artiklar

Aavatsmark A., *Fra Sevaldsen til Bråtane: Utviklingen av personskadeerstatningene i Norge de siste 30 år*, Nordisk Försäkringstidskrift (NFT), 1/2005, Årgång 86, s. 2- 18

Desiderio L., *Danni alla persona ed assicurazione*, La valutazione delle macropermaenti, Edizione ETS, Scuola Superiore Sant'Anna – Pisa, 2005

Dufwa B.W., Whiplashskador, trafikförsäkring och preskriptionstidens inträde, SvJT 2001, s. 441- 457

Ekelund R., Malmqvist A., *Bakomliggande variablers betydelse vid fastställande av skadeståndersättning*, Nordisk Försäkringstidskrift (NFT), 1/2006, Årgång 87, s. 33- 39

Gabrielsson E., *Trafikskadenämndens ställning – en replik till Bill W. Dufwa*, SvJT 2001, s. 718-723

Svendenius M., *Ersättning till trafikskadade: Hur bestäms inkomstunderlaget?*, Nordisk Försäkringstidskrift (NFT), 3/2005, Årgång 86, s. 270-276

Rättsfall

NJA 1961 s 572

NJA 1964 s 431

NJA 1991 s 662

NJA 1998 s 807

Sent. 3949/2007 (La terza Sezione Civile della Cortee di Cassazione)

Övrigt

Intervjuer

Telefonintervju med A. Spets, jurist på Folksam, 2007-03-27

Telefonintervju med M. Engdahl, skadereglerare på Länsförsäkringar, 2005-03-27

Telefonintervju med M. Erlingsson, skadereglerare på Trygg-Hansa, 2005-03-27

Telefonintervju med P. Hammarstrand, skadereglerare på If, 2005-03-27

Telefonintervju med M. Svendenius, jurist på Trafikskadenämnden, 2005-03-07

e-mailkontakt med M. Svendenius, jurist på Trafikskadenämnden, 2005-03-28

Trafikskadenämndens cirkulärreferat

Trafikskadenämndens cirkulärreferat nr 5/1989

Trafikskadenämndens cirkulärreferat nr 6/1989

Trafikskadenämndens cirkulärreferat 1-2003

Trafikskadenämndens cirkulärreferat 1-2007

Broschyrer

SIKA statistik, Vägtrafikskador 2005, 2006:31

Trafikförsäkringsföreningen, Personskadeersättning vid trafikskada i Sverige

Trafikskadenämndens verksamhetsberättelse 2006